

एकटकपणे मूर्तीकडे पाही. तो त्याच ब्रह्मानंदांत डुंबत होता. बाबांच्या कृपेने त्याचा रोगही बरा झाला. असे आहेत बाबा. भावरूपी फुलांची ओंजळ श्रद्धेने वहा. बाबा आपल्याला भरपूर देतील. येणारा प्रत्येक भक्त म्हणत असतो—

“रहम नजर करो अब मोरे साई ।
तुमबिन नहीं मुझे माँ बाप भाई ॥”

या जगांत कुणी कुणाचे नाही. आई, बाप, भाऊ, बहीण अगदी सगळे आप्तेष्ट दिल्या घेतल्याचे आहेत. मायारूपी (पैसा) चीजच अशी आहे की ती असे तों पर्यंत सगळे राव पंत म्हणतील आणि ती संपली की ते दूरचे बघे ठरतील. परंतु परमेश्वराजवळ सगळ्यांना आधार मिळतो, तोच सर्वांचा कर्ता करविता, संकटाचा नाश करणारा आहे. मांगल्याची मूर्ति, पावित्र्याचे प्रतीक, दीनांची संसाररूपी भवसागरांतून तरून जाण्याची नौका आहे. तिचाच आधार तरून जाण्यासाठी घ्यावा लागतो. खरी दिव्यत्वाची प्रचीति शिर्डीस येते म्हणून “तेथे कर माझे जुळती.”

— * —

एक अजब अनुभव

लेखक—पी. एस्. भुजबळ, सातारा.

दिनांक २७ मे १९७२ शनिवार. चौथा सुट्टीचा शनिवार म्हणून मी व माझे मित्र श्री. वनारसे यांनी घरांतील सर्वासह महाबळेश्वर दर्शन करण्यास त्यांचे गाडीने जाण्याचे ठरविले. त्याप्रमाणे आम्ही सर्वजण शनिवारी सकाळी ६ वाजतां निघालो. जातांना रस्त्यांत माझा मुलगा चि. अरुण यास ओकाच्या येऊ लागल्या म्हणून आम्ही त्यास वाईस माझे सासऱ्यांकडे ठेवले. आम्ही सर्वांनी चहा घेऊन सकाळी ८ वाजतां वाई सोडली, व पांचगणी महाबळेश्वर या ठिकाणी १२ वाजतां पोहोचलो. त्या ठिकाणी देवदर्शन घेऊन व निसर्गसौंदर्य पाहून १२.३० वाजतां एका झाडाखाली जेवण सुरू केले, व जेवण करून आम्ही पुन्हा पुढील प्रवासास सुहवात केली. एल्फिन्स्टन पॉईंट पाहून पुढे आर्थर सीट पॉईंट पहाण्यास निघालो. पण ड्रायव्हरच्या गल्यानपणा-मुळे आमची गाडी कांहीं आर्थर सीटचा चढ चढेना. म्हणून आम्ही मधूनच गाडी परत फिरविली, व नवीन महाबळेश्वरकडे निघालो. रस्त्याचे चढ कसे तरी चढत गाडी चालू लागली, व शेवटीं एका मोठ्या चढास गाडी अडकून राहिली. म्हणून आम्ही सर्वजण ड्रायव्हरला गाडीजवळ ठेवून पायीं चार मैल नवीन महाबळेश्वरला ४ वा. आलो, व स्टॅन्डवर बसलो. नंतर श्री. वनारसे यांनी दुसरी टॅक्सी नेवून गाडी दोर बांधून ओढून आणली. नंतर आम्ही महाबळेश्वरास बाजारपेठेत फिरावयास गेलो, व सर्व बाजार करून संध्याकाळी ६.४५ ला आमचे गाडीजवळ आलो. श्री. वनारसे सोडून बाकी सर्वजण गाडीत बसलो व गाडी सुरू केली. पण तिचा वेग

एकदम इतका वाढला कीं गाडी मुंबई रस्त्याचे उतारास भयंकर वेगानें पळूं लागली. ड्रायव्हर त्या गाडीवर तावा ठेवूं शकला नव्हता व गाडी थांबवूं शकत नव्हता. आम्ही सर्वजण भयंकर घाबरलो. गाडीतील सर्वजण मोठमोठ्यानें ओरडूं लागलो व गाडी झाडावर किंवा भिंतीवर घाला असे म्हणूं लागलो. पण त्या ड्रायव्हरनें त्यापैकीं कांहींच केले नाहीं. आमचा सर्वांचा धीर खचला. रस्त्याच्या पुढून येणाऱ्या गाड्या आम्हास कौशल्यानें बाजूस टाकून पुढें निवून जात होत्या. तोपर्यंत लाँडविक पॉइंट व मुंबई रस्ता यांचे बरोबर मध्यें आलो, व माझे तोंडातून एकदम ॥ हरि ॐ ॥ अशी श्रीसद्गुरु साईबाबांची घोषणा आपोआप बाहेर पडली. आणि चमत्कार ! ड्रायव्हरनें गाडी थांबविण्याचा प्रयत्न न करतां गाडी अगदी जागचे जागीं थांबली, व आम्ही सर्वजण पटकन् बाहेर आलो. त्यावेळीं श्रीसाईबाबांनी आमची घोषणा ऐकून गाडी थांबविली म्हणूनच आम्ही सर्वजण कोणताहि त्रास न होता सुरक्षित राहिलो. जर का गाडी लाँडविक पॉइंटकडे वळली असती तर मात्र आमचे पैकीं कोणीही जिवंत राहिला नसता. पण श्रीबाबांची कृपा जबर असल्यामुळें आम्ही सर्वजण वांचलो. नंतर मग आम्ही ७.१५ वाजतां गाडी तेथेच ठेवून चालत एस्. टी. स्टॅन्डला परत आलो. मुलामंडळीना एस्. टी. ने वाईस रात्रीं ८.१५ वाजतां पाठवून दिले. मी व श्री. वनारसे मार्गे राहिलो. तेथील ड्रायव्हर घेऊन आम्ही आमच्या थांबलेल्या गाडी-जवळ गेलो. ड्रायव्हरला विचारले कीं “असें कसें झाले ?” तो म्हणाला, “काय झाले ते कांहींच सांगतां येत नाहीं.” नंतर दुसऱ्या ड्रायव्हरनें गाडी चालवून पाहिली तर गाडी अगदी उत्तम स्थितींत होती व ब्रेकहि व्यवस्थित होते. असे सर्व असतांना असे कसे झाले ? हे कोणालाच समजले नाहीं. त्याचे मार्गे चारपांच दिवस गाडीचा ड्रायव्हर अगदी दुःखी व पिशाच्चानें पछाडलेला असा दिसत होता आणि तो दिवस म्हणजे शनिवार व पौर्णिमा असून वेळ संध्याकाळची ७ ची अशी भयानक होती. पुढें आम्ही रात्रीं गाडी महाबळेश्वर स्टॅन्डला ड्रायव्हरसह ठेविली. आम्ही दुसऱ्या टॅक्सीनें वाईमार्गे मंडळी घेऊन सातारला रात्रीं १०.३० वा. पोहोचलों. दुसऱ्या दिवशीं गाडी सातारला परत आली नाहीं म्हणून श्री. वनारसे यांनी सातारहून दुसरा ड्रायव्हर महाबळेश्वरला पाठविला. तर गाडी केळघरमार्गे सातारला गेली असे समजले. म्हणून तो ड्रायव्हर केळघर मार्गे निघाला तो मेढ्यात गाडी एका झाडावर धडकून उभी केलेली होती व ड्रायव्हर झोंपलेला होता. मग त्या दुसऱ्या ड्रायव्हरनें गाडी सातारला आणली व पहिल्या ड्रायव्हरला दवाखान्यात दाखल केले. पण उपचार करण्यापूर्वीच तो इहलोक सोडून गेला. थोडक्यात आमचेवर श्रीबाबांची कृपा म्हणून आम्हास वांचविण्यासाठीं त्याचे मरण दीड दिवस पुढें ढकलले. ही अजब घटना आम्ही आयुष्यांत कधीही विसरणार नाही. म्हणतात ना कीं काळ आला होता पण वेळ आली नव्हती. ती श्रीबाबांच्या कृपेनें टळली.

श्री साईगीत गायनाचा धुंद आनंद

दोन तासांची श्रवणीय मैफल

शिरडी येथे विजयादशमीस श्री. चकोर आजगांवकर विरचित “श्री साई गीतायन” गीतकाव्याचा अत्यंत श्रवणीय कार्यक्रम झाल्याचे वाचकांना स्मरत असेलच त्यानंतर दादर, मुंबई, येथील “स्वीट होम” हॉल मध्ये श्री सत्य साई सेवा समिती तर्फे निवडक साईभक्तांसमोर श्रीसाईगीतायनाचा दुसरा जाहीर कार्यक्रम दि. १८-२-१९७३ रोजी कवि श्री. आजगांवकर यांनी सादर केला. कवि हे स्वतः साधक असल्याने व त्यांनी श्रीबाबांच्या प्रेरणेने या काव्याची रचना केली असल्यामुळे, कवि आणि निवेदक म्हणून त्यांनी अत्यंत भावपूर्ण व शैलीदार भाषेत श्रीबाबांच्या चरित्रातील दिव्य लीला, अद्भुत चमत्कार व अमृतमधुर उपदेशाची पार्श्वभूमी प्रत्येक गीताआधी रसिकांसमोर प्रभावीपणे मांडली. त्यानंतर गझल, दोहा, भूपाळी, रागदारी गीत, भावगीत, समूहगीत, द्वंद्वगीत अशा विविध शैलीत व ढंगात एकामागून एक सरस गीते सादर करण्यात आलीं. गायक-गायिकांत श्री. जोशी, श्री. मेंडजोगे श्री. उगांवकर व सौ. सिंधुताई थत्ते आदि व्यक्ति होत्या. तबला साथ श्री. विश्वनाथ कुलकर्णी व श्री. गवंडी यांची होती. व्हायोलिनवर श्री. नायगांवकर होते. “शिरडी वैकुण्ठपुरी - साई प्रभु श्याम” या शिरडीदर्शनपर मधुर गीताने कार्यक्रम सुरू झाला व “प्रभो, घ्या चरणी लाख प्रणाम” या भैरवीने कार्यक्रमाची समाप्ति झाली.

श्रीबाबांचे दिव्य चमत्कार “उजळता दिव्य आत्मज्योति-काकडे स्नेहावीण जळती,” “अष्टसिद्धीनो गा हलके ग अंगाईगीत,” “स्थिरचर सृष्टीवरी-निरंकुश सत्ताधारी हरी” यासारख्या नाट्यमय गीतामधून वर्णन करण्यात आले होते. “आनंद रूप माझे-मी तृप्त पूर्णकाम,” “सुजन हो ! सहज समाधि खरी,” “तू आनंदाचा कंद-मी चकोर प्रभु तू चांद” यासारखी तत्त्वज्ञानपर गीतेही नादमधुर रचनेमुळे व स्वरशब्दकळेमुळे अत्यंत अवीट गोडीची वाटत होती. हा दोन तासाचा कार्यक्रम साईभक्तांच्या हृदयांत धुंद प्रेमानंद निर्माण करून गेला. त्या अपार्थिव वातावरणातून बाहेर पडावेसे कुणासही वाटत नव्हते.

‘श्रीसाई गीतायन’ गीतरामायणाप्रमाणे लोकप्रियतेचा उच्चांक निर्माण करील असे वाटते. हे काव्य पुस्तकरूपाने प्रसिद्ध प्रकाशक श्री. के. भि. ढवळे यांनी प्रकाशित केले असून त्याचे ज्यांना गायन, श्रवण वा कार्यक्रम ऐकण्याची इच्छा असेल अशा श्रीसाईभक्तांनी पुढील पत्त्यावर संपर्क साधावा:—

कवि श्री. चकोर आजगांवकर,
बी. ५०-५, सरकारी वसाहत,
वांद्रे (पूर्व), मुंबई-५१.

ज्योतिषशास्त्र

गोमेद आणि लसण्या

वरील दोन्ही रत्ने अनुक्रमे राहू व केतु ह्या ग्रहांची असून रंगशास्त्राप्रमाणे गोमेद 'अल्ट्रा व्हायोलेट' व लसण्या 'इन्फ्रारेड' वेव्हज्जु परावर्तित करतात.

वस्तुतः राहू केतु हे ग्रह नाहीत, तर पृथ्वी आणि चंद्र ह्यांच्या कक्षा एकमेकाला जेथे छेदतात ते दोन छेदनबिंदू आहेत. परंतु ग्रहणासारख्या गोष्टींशी त्यांचा संबंध असल्याने मानवी आयुष्यांतील अदृश्य पीडा, शाप, तळतळाट, संमोहन, घराण्याला लागलेली उतरती कळा, मानवी मेंदूला न आकलन होणाऱ्या भुताखेतांच्या गोष्टी, भानामती सारखे प्रयोग, काळ्या विद्या ह्या सर्व अघोरी गोष्टींचा संबंध राहू-केतूशी जोडला जातो. पैकी केतु सर्पविद्या किंवा गारुडी विद्या, तसेच अघोरी विद्या आणि हठयोगासारख्या उग्र योगाविद्यांचाही कारक धरतात.

राहूचा गोमेद हे भाग्यरत्न नसून संरक्षण देणारे रत्न म्हणूनच वापरावे लागते. ज्याना भुताखेताची बाधा आहे, पडक्या किंवा दूषित घरात रहावे लागते, भयानक स्वप्ने पडतात, घराण्यात वंशपरंपरा पीडा किंवा शाप आहे अशा राहू-पीडा असणाऱ्या व्यक्तींनी हे रत्न शनिवारी शनीच्या होऱ्यांत मध्यमेंत धारण केले असता चांगला अनुभव येतो. कोकणामध्ये अनेक मंडळी अतिमानवी अघोरी शक्तींपासून संरक्षण मिळावे म्हणून हे रत्न वापरतात.

लसण्या हे रत्न सर्पदोषनिवारण, अंगावर उठणारे पुरळ, अँलर्जी, धन्वंतरीनाही न उलगडणारी दुखणी, ब्लॅक मॅजिक किंवा ब्लॅक मेलिंग, नागिणीसारखे विकार, संतती दोष निवारण इत्यादींसाठी वापरतात.

जन्मलग्न कुंडलींत पंचमस्थानी केतु असता सर्पदोष लागतो. ह्या योगावर गर्भधारणाच होत नाही. जोडप्याला डॉक्टर तपासतात. दोघांचाही रिपोर्ट उत्तम येतो. परंतु त्यांना मूल का होऊ नये हे डॉक्टरांना सांगता येत नाही. त्या वेळी लसण्या हे रत्न धारण केल्यास आश्चर्यकारक अनुभव येतो. सर्पदोष निवारणासाठी धार्मिक उपाय म्हणून 'नारायण नागवली' व शास्त्रीय उपाय म्हणून 'लसण्या'चा वापर श्रेष्ठ ठरतो.

ही दोन्ही रत्ने अत्यंत जहाल असून 'शेड्यूल्ड ड्रग' प्रमाणे वापरावी लागतात. परिस्थितींत बिघाड झाला असेल तरच ही रत्ने वापरावीत. अन्यथा त्यांचा वापर हानी पोहोचवितो.

क्वचित लसण्याचे पाणीसुद्धा उत्तम गुण देते. केतूची बाधा असणाऱ्या मंडळींना हे पाणी देतात. त्याची पद्धत अशी: एका चांदीच्या वाटीत पाणी भरून त्यात लसण्या

हे रत्न टाकून ठेवावे व ते पाणी थोडे थोडे रुग्णाइतास द्यावे. म्हणजे वंध्या दोषासारखे विकारही दूर होतात.

अशी ही नवरत्नांची थोरवी आहे. रत्नें माणसाचे भाग्य बदलवू शकणार नाहीत, पण भाग्याला उजळा देऊ शकतील. प्रत्येक रत्न हे विश्वकिरणांच्या एकरंगी लहरीनी ठसून भरलेले असते. ज्याला जो रंग हवा असेल त्याप्रमाणे रत्न धारण केल्यास शरीरातील मूळचा कॉस्मिक रंगांचा समतोल साधला जाऊन व्यक्ति भाग्यवान बनते.

रत्नांची ही लेखमाला यथाशक्ति, यथामति लिहली. ती श्रीसाईंच्या चरणी अर्पण असो.

— शरद दत्तात्रय उपाध्ये.

(लहेर चेंबर्स, गोखले रोड
नाॅर्थ, दादर, मुंबई २८.)

(श्री. उपाध्ये यांची ११ लेखांची ही माला नवरत्नांप्रमाणेच उज्जल व लोकप्रिय ठरली. कित्येकजण हे लेख वाचण्यासाठीं मुद्दाम साईलीला मासिकाचे वर्गणीदार झाले. या लेखमालेबद्दल आम्ही श्री. उपाध्ये यांस धन्यवाद देतो. आमच्या विनंतीवरून ज्योतिषविषयक आणखी एक लेखमाला श्री. उपाध्ये हे लवकरच सुरू करणार आहेत. वाचक या नवीन लेखमालेचीही उत्सुकतेने वाट पहातील अशी खात्री आहे. —संपादक.)

शिरडीकेसचा निकाल

शिरडी संस्थानच्या पैशाची अफरातफर केल्याबद्दल झालेल्या शिक्षेच्या बाबतींत बाजीराव तात्या कोते पाटील आणि इतर मंडळींनी मुंबई उच्च न्यायालयांत केलेल्या अपिलाचा निकाल न्या. मू. देशमुख आणि न्या. मू. कामत यांच्या डिव्हिजन बेंच पुढे दि. १६-३-७३ रोजीं लागला व त्यांत खालीलप्रमाणे आरोपींची शिक्षा कायम झाली :-

१. बाजीराव तात्या कोते पाटील	१ वर्ष सक्त मजुरी.
२. शाळिग्राम दगडू नागरे	” ”
३. राजाराम तात्या कोते	२ आठवडे स.म.
४. रावसाहेब तात्या गोंदकर	” ”
५. उत्तम (गणपत) तात्या कोते	” ”
६. विनायक बळवंत घाटे	” ”
७. बाळाभाऊ पिलाजी गुरव	” ”

आरोपी नं. ३ ते ७ यांनी अपील दाखल होण्यापूर्वी भोगलेली शिक्षा पुरेशी आहे असे न्यायमूर्तींनी म्हटले आहे.

साई हृषीकेशी

(चालः—मलयगिरीच्या उठि उठि गोपाळा.)

हिंडहिंडुनी महाराष्ट्री या गोदातिरि थांबला

शिरडीग्रामा पूर्ण कृपेने भक्तसखा लाधला ॥ १ ॥

शंशवात ते दर्शन घडले लग्न-वरातीतून

स्वागत घडले म्हाळसापती आदींचे हातून

तेव्हापासुन अखंड घडवी भक्त-संगती लीला ॥ १ ॥

अभक्तास त्या भक्त बनविले कृपा-कटाक्षाने

उरले मागे पुढती साई साईरूपाने

साई साई वदता मुखि या साइच अवतरला ॥ २ ॥

रोगी-जर्जर कितिक सुधरिले, कितिकां संपत्ती

संतति अथवा, विवंचना त्या क्षणात सोडविती

ऐहिकास त्या नाही जागा, परमार्था साधिला ॥ ३ ॥

तव मूर्तीचे तेज पाहता नयनि दाटते पाणी

वाटे आता माय माउली देते आशिस वाणी

धन्य जाहलो तुला पाहुनी, देई तव दाखला ॥ ४ ॥

नाही औषध, जंतर-मंतर, उदीच हाताशी

कलियुगात या अवतरला हा साई हृषिकेशी

उदी उदी ही उदीच ठरली दुःखविनाशाला ॥ ५ ॥

बंधुभाव नी समता त्यांची शिकवण आपणाला

साईभक्तहो आचरा तुम्ही साई-विचाराला

माणुसकीचा साईप्रभूने धर्मच शिकवीला ॥ ६ ॥

“ चाले, बोले, जगती हाले साइनाम घेऊन

अखंड त्याच्या संगति आहे ” गेले श्री सांगून

साईचरणी लीन दास हा मुक्ति-धाम पावला ॥ ७ ॥

—भगवान धोंडिबा कुंभकर्ण.

रामगीतांजलि-पुष्प २

वाल्मीकी निषादाला उद्देशून म्हणतात ---

निरागसांचा घात कराया काय तुला अधिकार ?

निषादा ! त्रिवार तव धिःकार ॥ धृ० ॥

क्रौंचयुगल हें क्रीडा करितां

प्रेमभरानें शब्द बोलतां

परस्परांना बिलगुन बसतां

करिसी ताटातूट तयांची करुनी बाणप्रहार !

॥ १ ॥

विद्ध होउनी फांदीवरुनी

नर पडतां हा प्राण जाउनी

व्याकुळ होउनि उडे पक्षिणी

करीत गेली हृदयद्रावक दिगंतरीं चीत्कार

॥ २ ॥

रक्तपात हा नसतां कारण

क्रौर्याची परिसीमा दारुण

गेल्या तरुवेली धास्तावुन

दुर्बळ जीवां काय मिळावा जगावयास नकार ?

॥ ३ ॥

नील गगनही कंपित झालें

पवनाचें अवसानच गळलें

जीवन सरितेचें थरथरलें

स्तंभित झाले बालरवीचे किरण किती सुकुमार !

॥ ४ ॥

बलवंतांनीं धर्मरक्षणा

शस्त्र धरावें आर्तत्राणा

मृगयेस्तव कां हरिसी प्राणां ?

पोट भराया काय करावा जगतीं हाहाःकार ?

॥ ५ ॥

युगें युगें नच तुजला शांती !

छळील पुढती चित्ता खंती

कर्मफळें तुज जधीं घेरती

उधळुनि कां टाकिलास अपुरा विहगांचा संसार ?

॥ ६ ॥

--- दिवाकर घेंसास.

श्रीज्ञानेश वंदन

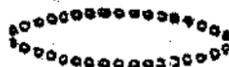
जया दर्शनें जोडिती पुण्यराशी । अशी मूर्ति म्यां देखिली ज्ञानियांची ।
अलंकापुरी ती समाधी सुखाची । जिच्या दर्शनें जाय बाधा भवाची ॥ १ ॥
किती आर्त येती, किती स्मार्त येती । समाधीपुढें नम्र माथा करीती ।
नवी स्फूर्ति प्रज्ञा, नवी भक्ति शक्ती । समाधीकृपेनें तयां होय प्राप्ती ॥ २ ॥
महाविष्णु येई पहा पृथ्विलोकीं । जणूं अज्ञ लोकांस तारावया कीं ।
कलीमाजि देण्या जनां श्रेष्ठ भक्ती । हरीनामि निष्ठा, हरीठायि प्रीती ॥ ३ ॥
मुखां वेद रेड्याचिया बोलवीले । स्वयें लीलया भितिसी चालविलें ।
वसे श्रेष्ठ योगी अलंकापुरीसी । स्मरा हो तया जोडण्या पुण्यराशी ॥ ४ ॥
कली मातला घोर या भूमिमाजी । कराया मती भ्रष्ट साऱ्या जनांची ।
मती भ्रष्ट जेथें तिथें पापराशी । तया मानवा मोक्ष मुक्तीहि कैसी ? ॥ ५ ॥
म्हणोनी तुम्हां सांगतो भक्तिसेवा । भजा हो भजा हा दयांसिधुठेवा ।
स्वयें उद्धारा, उद्धारा हो जनांतें । अलंकापुरीच्या स्मरा श्रीहरीतें ॥ ६ ॥

— अनंत वा. जोशी.

श्रद्धेची शक्ती

— लक्ष्मीतनया, महाड.

संत सांगती आत्मोद्धारा बलशाली युक्ति,
किती प्रभावी, भक्त जीवनीं, श्रद्धेची शक्ति ! ॥ १ ॥
ठेवी मनुजा स्वतः स्वतावर, निष्ठाठेवी अन् देवावर
प्रभु प्रसादें, आत्मबलांनी, समाधान चित्तीं ! ॥ २ ॥
यः कश्चित या जड-स्वरूपांत, आमूलाग्र हो कायापालट,
वस्तुस्थिति ! ना शाद्विक गोष्टी, जीवनांत प्रगती ! ॥ ३ ॥
पायबंद हो कर्तवाला, पराधीनता कर्तव्याला,
आत्म शक्तिनीं वेडि तोडिती, लोकमान्य जगतीं ! ॥ ४ ॥
नित्य चिंतनी, सज्ज रहावें, “ शरणागत मी प्रभो ! ” वदावे !
ईश्वर इच्छा, बलीयसी ही, कळकळिची वृत्ती ! ॥ ५ ॥
ईश्वर सन्निध, मन उघडे करि, ग्रहणशील तव अंतःकरणीं
सामर्थ्याचा ओघ ईश्वरो, वाहे ही निश्चिती ! ॥ ६ ॥
अरिष्ट-संकट धुव्वा उडवी, भय चिंतांवर मात करी ही,
चैतन्याची देई प्रचीती, ती विद्युत् शक्ति ! ॥ ७ ॥

विचारांचे सोज्वळ धागे

धागे उभे आडवे आयुष्यात विणलेले
अनेक सुखदुःखांच्या गोष्टीत गुंफलेले

आठवणी धाग्या धाग्याच्या अलग स्वरूपात
गुण्या गोविंदे एकत्र जीवनात

हेवेदावे, मदमत्सर, असूयांचा कल्लोळ
जोडीस पुण्याई वात्सल्याचा ओघ प्रेमळ

अशी आहे ही संसारातील तेवती ज्योत
जन्मताच फुलून घेते मानव सान्निध्यात

सौजन्याची तेलवात घालून परमात्म्याने दिली
जबाबदारी पालनाची मानव हाती सोपविली

अस्थिर जीवन चलबिचल मन न देई स्थैर्य
आहे जाज्वल्य शत्रु सारासार विचार मर्म

विचारांचे सोज्वळ धागे करतील गोड कामगिरी
कौशल्य सर्वास सास्त्रावून घेणे त्या हाती

—चित्रकार — स. कृ. काळे

शिरडी - वृत्त

मार्च १९७३

मार्च महिन्यांत शिरडीस श्रीचे दर्शनाकरिता बाहेरगांवची भक्त मंडळी नेहमी-प्रमाणे बहुसंख्येने आली होती. काही कलाकारांनी श्रीचे पुढे हजेरी दिली. ती खालीलप्रमाणे :-

- कीर्तन :- १) श्री. ग. वि. जोशी शास्त्री, संस्थान गवई यांची कीर्तने नेहमीप्रमाणे झाली.
२) ह. भ. प. गणपतबाबा बीडकर, बीड.
३) ह. भ. प. द. दि. परचुरे, मुंबई, यांची दोन कीर्तने झाली.
४) ह. भ. प. विष्णु दा. ताहाराबादकर, पुणे.
५) श्रीमती कृष्णाबाई येवलेकर, सातारा.

प्रवचन :- १) ह. भ. प. निवृत्तिराव पाटील, गोंदकर, शिरडी. २) ह. भ. प. दक्षिणकल्याणानंद महाराज ऊर्फ व्ही. के. पंतलु, मद्रास.

गायन, भजन, नृत्य :- १) ह. भ. प. बारगीर ल. नगरे, अहमदनगर, २) ह. भ. प. साईराम महाराज, रत्नागिरी. ३) श्री. भरत परचुरे, मुंबई, साईगीतगायन. ४) कु. अतुल भ. परचुरे, मुंबई, नृत्य व तबलावादन. ५) कु. नंदा भ. परचुरे, मुंबई, नृत्य. ६) सौ. शुभांगी व सौ. सुजाता परचुरे, मुंबई, नृत्यगीतगायन. ७) श्री. मीठाराम ना. लोट, धुळे. ८) कु. निर्मला घ. पिल्ले, पुणे. ९) श्री छत्रपती शिवाजी मंडळी, इंदोर. १०) श्री. भोलानाथ रा. समेळ, मुंबई. ११) स्वामी सूर्यभानसिंग बाबा, आंध्र. १२) भैरीनाथ मंडळी, कुलाबा, १३) पं. जसराज, मुंबई, शास्त्रोक्त गायन. १४) रानडे संगीत विद्यालय, अहमदनगर, कलाकार :-

- १) श्री. रामचंद्र का. रानडे, शास्त्रोक्त गायन. २) श्री. रघुनाथराव केसकर, गायन. ३) श्री. ल्यंबक का. जोशी, गायन ४) श्री. ख. रा. गोडबोले. पेटीवादन. ५) श्री. अशोक गो. जोशी, तबलावादन, ६) श्री. गोगटे, दिलरुबासाथ. ७) श्री. गोहाड, तबलासाथ. ८) कु. शुभांगी रा. मिरीकर, गायन. ९) कु. अलका रा. मिरीकर, गायन. १०) कु. हिरा चिं. जोशी, अभंग. ११) कु. शुभदा सु. बेंद्रे, भक्तिगीत गायन. १२) कु. हेमलता दा. केसकर, शास्त्रोक्त गायन. १३) सौ. शकुंतला दा. केसकर, भजन. १४) कु. कुंदा केसकर, भजन. १५) कु. उदय स. गोडबोले, भजन. १६) कु. गोगटे, भजन.

श्रींच्या रथाची मिरवणूक रंगपंचमीचे दिवशी गांवांतून सायंकाळी ५-३० ते ७-०० पर्यंत निघाली होती.

गणेशपुरीच्या श्रीगुरुदेव आश्रमाचे स्वामी मुक्तानंद परमहंस आपल्या भारतीय व परदेशी शिष्यगणांसह शुक्रवार दि. २३-३-७३ रोजी सायंकाळी ६-१५ वा. शिर्डीत आले. त्यांचे दर्शनासाठी रस्त्याचे दोन्ही बाजूस असंख्य भक्तगण जमले होते. स्वामीजी मंदिराजवळ येतांच मा. श्री. एन्. के. पारेख, जज्ज, सिटी सिव्हिल कोर्ट, मुंबई व मा. श्री. का. सी. पाठक, कोर्टरिसीव्हर, श्रीसाईबाबा संस्थान, शिरडी, यांनी पुष्पहार अर्पण करून स्वामीजींचे स्वागत केले व कुमारिकांनी त्यांना ओवाळले. त्यानंतर बँड व भजनाच्या गजरांत स्वामीजींनी मंदिरप्रवेश केला. साईबाबांचे दर्शनानंतर स्वामीजी भजनाचे कार्यक्रमास आले. रानडे संगीत विद्यालय, अहमदनगर, यांनी भजन-गायनाचा खास कार्यक्रम सादर केला. तो पू. स्वामींनी अत्यंत आस्थेने श्रवण केला. त्यानंतर पू. स्वामीजी लेंडीबागेतील नवीन निवासस्थानी गेले. तेथे त्यांना सुवासिनींनी ओवाळले.

उद्घाटनाचा दिवस :- शनिवार दि. २४-३-७३ रोजी रंगपंचमीचे दिवशी सकाळी ६-०० वाजता श्रींचे नित्याचे मंगलस्नान झाले. त्यावेळी स्वामीजींच्या आश्रमातील शिष्यांनी गुरुगीतेचा कार्यक्रम केला. शांत वातावरणांत पाठ चालला असता स्वामीजींची बरीच अमेरिकन शिष्यमंडळी संस्कृत पाठ म्हणत होती. त्यांचे स्पष्ट उच्चार व संगीताची लय बघून उपस्थित भक्तजनाना कार्यक्रमाचे सादर कौतुक वाटले. हा कार्यक्रम एक तास चालला होता. उद्घाटन कार्यक्रमासाठी उभारलेल्या सुशोभित भव्य मंडपात सकाळी ८ ते ९ पर्यंत गायनाचा कार्यक्रम झाला. ९ वा. स्वामीजींच्या शुभ हस्ते श्रीसाईनाथ माध्यमिक विद्यालयाच्या नवीन इमारतीचे उद्घाटन झाले त्यावेळी साईनाथ बँड पथकाने बँड वाजवून व विद्यार्थिनींनी ओवाळून स्वामीजींचे स्वागत केले. त्यानंतर स्वामीजींनी नवीन भक्त-निवास इमारतीची कोनशिला बसविली. त्या कार्यक्रमानंतर लेंडीबागेतील नवीन इमारतीचे उद्घाटन झाले. मंडपांत स्वामीजी आसनावर बसल्यानंतर कार्यक्रमास सुरुवात झाली. मुलींच्या स्वागतगीतानंतर मा. श्री. का. सी. पाठक यांनी अहवाल वाचन केले व संस्थानाबद्दल सविस्तर पण थोडक्यात माहिती दिली. स्वामीजींनी धार्मिक विषयावर भाषण करून मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष श्री. वि. स. पागे, सभापति, विधान परिषद, महाराष्ट्र, यांचे तात्विक व आध्यात्मिक असे अत्यंत श्रवणीय भाषण झाले. श्री. मिरीकर, शासकीय अधीक्षक, श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी यांनी आभार मानले. कार्यक्रमास शिर्डी गावातील सन्माननीय मंडळी, साईभक्त, अधिकारीवर्ग व सन्माननीय पाहुणे उपस्थित राहिल्याने विशेष शोभा आली होती.

सन्माननीयांच्या भेटी :- १. मा. श्री. एन्. के पारेख, न्यायाधीश, सिटी सिव्हिल कोर्ट, मुंबई. २. मा. श्री. बूट साहेब, चीफ कॉन्झर्वेटर ऑफ फॉरेस्टस्, महाराष्ट्र राज्य. ३. मा. श्री. विपिन माणिकलाल, एक्साइस् कलेक्टर, पुणे. ४. मा. श्री. रानडे साहेब, सेशन जज्ज, ठाणे. ५. मा. श्री. नवीनकुमार, असिस्टंट कलेक्टर, संगमनेर. ६. मा. श्री. सोहनी साहेब, असिस्टंट कलेक्टर, पारनेर. ७. मा. श्री. जोशी साहेब, असिस्टंट कलेक्टर, राहुरी. ८. मा. श्री. कश्यप साहेब, असिस्टंट सुपरिटेंडेंट ऑफ पोलीस, श्रीरामपुर. ९. मा. श्री. वि. स. पागे, सभापति, विधान परिषद, महाराष्ट्र. १०. मा. श्री. पी. सुब्रह्मण्यम्, जिल्हाधिकारी, अहमदनगर. ११. मा. श्री. झुवेरी साहेब, डायरेक्टर ऑफ लँड रेकॉर्डस् व सेटलमेंट कमिशनर, महाराष्ट्र. १२. मा. श्री. मोडक साहेब, आय्. जी. पी. महाराष्ट्र. १३. मा. श्री. चतुर्वेदी, डी. आय्. जी., महाराष्ट्र. १४. मा. श्री. बी. पी. दलाल, आय्. सी. एस्. सेक्रेटरी, लाँ अँड ज्युडिशियरी डिपार्टमेंट, महाराष्ट्र. १५. मा. श्री. चिन्मुलगुंद. सेवानिवृत्त सचिव, गृहखाते, महाराष्ट्र. १६. स्वामी मुक्तानंद परमहंस, गुरुदेव आश्रम, गणेशपुरी. १७. स्वामी प्रकाशानंद, वणी आश्रम, गडसप्तशृंग, नासिक. १८. ह. भ. प. घुंडामहाराज देगलूरकर, पंढरपूर.

हवापाणी :- शिर्डीचे हवापाणी उत्तम असून रोगराई काही नाही. हवेत उकाडा असून ऊन भरपूर पडते. तरीपण रात्रीचे वेळी वातावरणात थंडावा असतो.

देणग्या :- कोठी रु. ८२७०. २६. अन्नदान रु. ६४४०-००. रुग्णालय रु. २००४-००. कायम फंड रु. १८०४-००. शिक्षण रु. १२६७-००. इमारत फंड रु. ३०१-००. अभिषेक, अर्चना रु. १४५४-००. उत्सव रु. १००. सत्यनारायण रु. १००. नांवगांव इ. तपशील इंग्रजी अंकांत पहावा.

श्री साईबाबा शिरडी संस्थानचीं प्रकाशनें

१. श्री साई सच्चरित (मराठी)	रु.	११-००
२. श्री साई सच्चरित (इंग्रजी)	रु.	७-००
३. श्री साई सच्चरित (गुजराती)	रु.	६-५०
४. श्री साई सच्चरित (हिंदी)	रु.	६-००
५. श्री साई सच्चरित (कानडी)	रु.	६-००
६. श्री साई बाबा जीवितचरित्रम् (तेलगु)	रु.	१०-००
७. श्री साईनाथ स्तवनमंजरी व सुमनांजली	रु.	०-२०
८. दासगणकृत ४ अध्याय	रु.	०-५०
९. सगुणोपासना (मराठी किंवा गुजराती)	रु.	०-२५
१०. श्री. प्रधान कृत चरित्र (इंग्रजी)	रु.	१-५०
११. श्री साई लीलामृत	रु.	३-२५
१२. सचित्र साईबाबा	रु.	१-५०
१३. शीलधी	रु.	०-७५
१४. साईबाबा : अवतार व कार्य (अ. य. धोंड)	रु.	२-५०
१५. शिरडी दर्शन (६६ फोटोंचा आल्बम)	रु.	३-००
१६. श्री साईलीला मासिक (मराठी किंवा इंग्रजी)		
वार्षिक वर्गणी - प्रत्येकी	रु.	६-००
किरकोळ अंकास -	रु.	०-६०

आगामी प्रकाशन

मुलांचे साईबाबा

(द. दि. परचुरे)

वरील प्रकाशनें मिळण्याची ठिकाणे :-

१. व्यवस्थापक, श्रीसाईबाबा संस्थान, पोस्ट शिरडी, जि. अहमदनगर.
२. मुंबई ऑफिस, साई निकेतन, ८०४-बी., डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, -१४.

तीन रंगी आशीर्वाद फोटो

आकार	किंमत	आकार	किंमत
१४" X २०"	रु. १-५०	८" X १०"	रु. ०-५०
१०" X १४"	रु. १-००	२ $\frac{१}{२}$ " X ३ $\frac{१}{२}$ "	रु. ०-२०

प्रसिद्ध ब्लॉकमेकर श्री. डी. डी. नेरॉय यांच्या ब्लॉक्सवरून छापलेले फोटो

प्रकार	रंग	आकार (सें. मी)	किंमत
१. शिलेवर बसलेले बाबा	तीन रंगी	३५.५६ X ५०.८	१-५०
२. शिलेवर बसलेले बाबा	काळा व पांढरा	" "	१-२५
३. शिलेवर बसलेले बाबा	"	२२.८६ X ३३-०२	०-५०
४. द्वारकामाईतील बाबा	तीन रंगी	" "	०-५०
५. शिरडी दर्शन (६६ फोटोंचा आल्बम)			३-००

श्री साईबाबा संस्थानच्या कार्यालयांचे पत्ते :

१. शिरडी, ता. कोपरगांव, जि. अहमदनगर (महाराष्ट्र).
२. साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, प्लॉट नं. ८०४ बी., दादर, मुं. नं. १४.

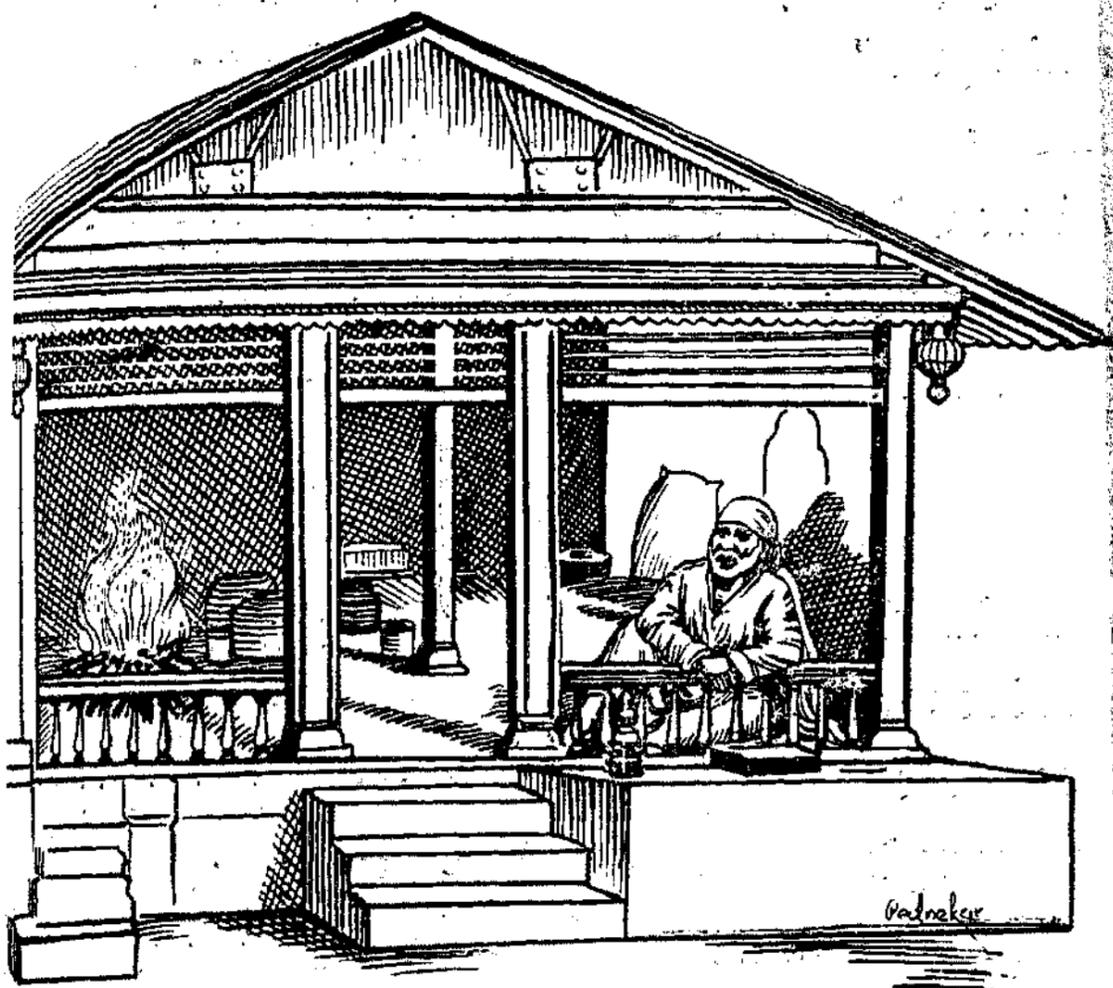
मुद्रक : श्रीमती लक्ष्मीबाई नारायण चौधरी, निर्णयसागर प्रेस,

४५-डीई, ऑफ टोकरसी जीवराज रोड, शिवडी, मुंबई-१५.

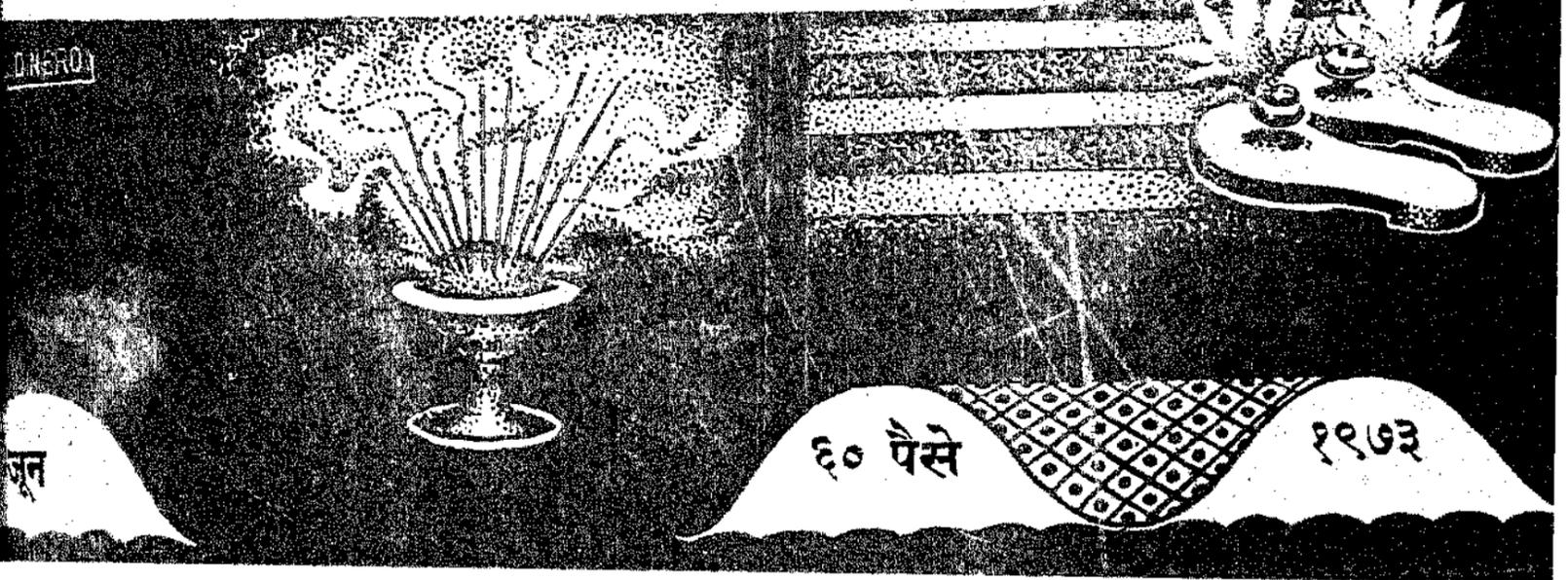
संपादक व प्रकाशक : श्री. का. सी. पाठक, 'साई निकेतन', डॉ. आंबेडकर रोड,

खोदादाद सर्कलजवळ, प्लॉट नं. ८०४ बी, दादर, मुंबई १४.

श्री साई जी

द्वारका माई

पूज

६० पैसे

१९७३

अनुक्रमणिका—जून १९७३

१. श्रीसाई वाक्सुधा
२. संपादकीय : आध्यात्मिकताच जगाला तारील (२)
राष्ट्रभाषेचें स्थान
३. श्रीसाई कीर्तनमाला, पुष्प ७ वें
४. गोंदवलेकर महाराज व्यक्तिदर्शन (ले.६)
५. चैतन्य महाप्रभु (उत्तरार्ध)
६. "मी आपलं म्हणतो"
७. देवाची आठवण
८. मनचं साधे तर दारिद्र्य कां बाधे ?
९. श्री माधवनाथ महाराज
१०. श्री साईलीलेचे स्वरूप
११. अनंतता
१२. कविता:
 १. रामगीतांजलि पुष्प ३
 २. निरंतर आत्मतत्व
 ३. साक्षात्कार
 ४. माधव स्मृति
 ५. साई तूंच एक आधार
 ६. श्रीसाई
१३. शिरडी वृत्त --एप्रिल १९७३
१४. रामनवमी उत्सव कार्यक्रम

ह. भ. प. (प्रा.) द. दि. परचुरे

पु. मु. अत्रे

दिवाकर अ. घैसास

द. शं. टिपणीस

सौ. श्री शहाणे

सौ. लक्ष्मीबाई पटवर्धन

श्री. ना. हुद्दार

चिपळूणकर गुरुजी

चिपळूणकर गुरुजी

दिवाकर अ. घैसास

शाम जुवळे

रमाकांत वि. सरमळकर

रा. मा. आडकर

सौ. शांता अं. सरोदे

रमेश 'आत्मा'

श्री साई वा कसु धा

जगा लावावें सत्पथीं । हेचि साईलीलेची कृती ॥
राम आणि रहीम एक । यत्किंचितही नाहीं फरक ।
मग भक्तीच कां धरावी अटक । वतावें तुटक किमर्थ ॥५०॥
काय तुम्ही लेंकरें मूढ । बांधा हिंदु-अविधांची सांगड ।
व्हा दूढ सुविचारारूढ । तरीच पैलथड पावाल ॥५१॥
वादावादी नाहीं बरी । नको कुणाची बरोबरी ।
व्हा नित्य निजहिताचे विचारी । रक्षील श्रीहरी तुम्हांला ॥५२॥
योग-याग-तप-ज्ञान । हें सर्व हरिप्राप्तीचें साधन ।
असूनि हें जो हरिविहीन । व्यर्थ जनन त्याचें ॥५३॥
कोणी कांहीं केलिया अपकार । आपण न करणें प्रतिकार ।
करवेल तरी करा उपकार । उपदेश सार हा त्यांचा ॥५४॥

— साईसच्चरित, अध्याय १०.

श्रीसाईलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक]

वर्ष ५२ वे]

जून १९७३

[अंक ३]

: संपादक :

श्री. का. सी. पाठक

: कार्यकारी संपादक :

(प्रा.) द. दि. परचुरे, एम्. ए., प्रवीण.

वार्षिक वर्गणी रु. ६-०० (ट. ख. सह)

: कार्यालय :

साईनिकेतन, प्लॉट नं. ८०४ बी, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४.

टेल. नं. ४४३३६१

संपादकीय

आध्यात्मिकताच जगाला तारील

(मे अंकावरून चालू)

आज जें काहीं घडत आहे तें आपण सुधारत असल्याचे लक्षण आहे काय ? पांच पन्नास वर्षांपूर्वी प्रत्येक गांवांत एकात्मता असे, एकमेकांविषयीं बंधुभाव असे, अनीतीनें कोणी वागत नसे, वागलाच तर त्याबद्दल त्याला लाज वाटे आणि समाजांत त्याची छीःथू होई. आज प्रत्येक गांवांत सरसि चोऱ्या, मारामान्या व खून होत आहेत; लोक उघडउघड दारू पीत आहेत व जो पीत नाही तो जुनाट नि मागासलेला समजला जात आहे. सरकारला व इतर Public Undertakings ना फसविणें हेंच माणसाच्या हुशारीचें, व अर्थात् यशाचें, गमक होऊन बसलें आहे. खाजगी नीतिमत्ता तर सोडाच, पण सार्वजनिक नीतिमत्ता तरी सुधारावी यासाठी खास प्रयत्न कोणी करीत आहे काय ? राजकीय संस्था अनेक आहेत, पण सर्वांची घडपड आहे सत्तेसाठीं. अर्थात् आत्तांचा सत्ताधारी वर्ग सत्तेच्या जोरावर गबर होत आहे, त्या ऐवजी आपण सत्ता बळकवावी व गबर व्हावें यासाठी. समाजवाद, साम्यवाद, नुसताच राष्ट्रवाद, गरीबी हटाव या सर्वांत राष्ट्रांतील व्यक्तींची नीतिमत्ता सुधारावी या दृष्टीनें एक तरी कार्यक्रम आहे काय ? तसें कोणीच बोलत नाहीं याचें कारण, लोकांपुढे बोलणारे जे नेते ते स्वतःच नीतिभ्रष्ट आहेत, म्हणून. ते कोणत्या तोंडाने या गोष्टी लोकांसमोर बोलणार ? स्वार्थ साधण्यासाठी परस्पर विरोधी संघटना खुशाल गळ्यांत गळे घालतात, व गेलेली लोकप्रियता मिळविण्यासाठी कोणतीही गोष्ट तत्वशून्यतेनें केली जाते. आतां पहा, सेना आणि सिनेमा यांचा कांही संबंध आहे काय ? पण सेनाभर्ती लोकप्रिय करण्यासाठी सिनेमा नटनटोना सेनेच्या रंगमंचावर खुशाल नाचविलें जातें. प्रत्येक क्षेत्रांत खाबू लोक तुंबड्या भरीत आहेत अशी ओरड अत्यंत प्रतिष्ठित लोक करीत आहेत. जबाबदारीच्या जागांवरचे अधिकारी कसे नालायक व वशिल्याचीं धेंडें असतात याचीं तर शेकडों उदाहरणें वृत्तपत्रांत येत असतात. बरें, हें इथेंच आहे असें नाहीं. तथाकथित सुधारणेच्या शिखरावर असलेल्या देशांतही माणुसकीला कलंक फासणाऱ्या घटना वाढत्या प्रमाणावर घडत आहेत.

“शिकागो येथील वरिष्ठ न्यायालयाच्या एका न्यायाधीशावर एकंदर १९ आरोप ज्यूरीने शाबीत केले असून त्यांपैकी १ लक्ष डॉलर्सची लांच घेतल्याचा प्रमुख आरोप आहे.” (ता. २१-२-१९७३)

“न्यूयॉर्क येथील १०, ११ व १२ वर्षे वयाच्या तीन मुलांना एका ७ वर्षे वयाच्या मुलीवर अत्याचार केल्याबद्दल व शेवटी तिला सहाव्या माळ्यावरून खाली फेकून देऊन ठार केल्याबद्दल अटक करण्यात आली आहे.”

(ता. २१-११-१९७२)

या प्रकारच्या बातम्या प्रत्यहीं येत असतात.

हे सर्व प्रकार अत्यंत खेद व उद्वेग उत्पन्न करणारे आहेत हे प्रत्येकजण मान्य करता. पण त्यासाठी आध्यात्मिकतेचाच एकमेव इलाज आहे, हे सांगण्याचे धैर्य व्हावंतांना होत नाही, कारण तसे सांगितले की आपण जुने ठरू ही भीति त्यांना संझावीत असते.

सर्व धर्मसंस्थापकांनी आपापल्या जीवनकालांत लोकांना सत्पथावर आणण्याचा शटोकाट प्रयत्न केला, व त्यांच्या कालापुरते त्यांनी त्यांत यशही मिळविले. 'साईलीले'चे ध्येयवाक्य

जगा लावावे सत्पथीं । हेचि साईलीलेची कृती ॥

यांत हेच सांगितले आहे. बाबांनी तर अगदी अलीकडे हे लोकांना सन्मार्गावर आणण्याचे काम शिरडी क्षेत्रांत करून दाखविले. साधुसंतच हे काम करू शकतात, 'फुडारी' करू शकत नाहीत, कारण, त्यांचे स्वतःचेच हात दुष्कृत्यांनी बरबटलेले आणि तोंडे सोदया भाषणांनी विटाळलेली असतात. संत काहीं न बोलतां आपल्या आचरणाने व उदाहरणाने लोकांना सुधारीत असतात.

“यत्र विश्वं भवत्येकनीडम्” (जेथे विश्व एकाद्या घरट्याप्रमाणे वाटू लागते) अशा विश्वव्यापक अवस्थेला प्राचीन ऋषि पोचले होते. 'हे विश्वचि माझे घर' असे म्हणणारे ज्ञानेश्वर महाराज किंवा आजचे विश्वकुटुंबी साईबाबा हे त्या 'कृष्णन्तो विश्वमार्यम्' असा उद्घोष करणाऱ्या प्राचीन आर्यांचे खरे प्रतिनिधि होत. म्हणून त्यांचा उपदेश हा केवळ भारतालाच केलेला नाही, तर सबंध विश्वाला केलेला आहे परंतु आतां तो उपदेश फार जुना झाला, आजच्या काळाला तो लागू नाही असा आधुनिकांचा दावा आहे. पण अध्यात्म कधीच जुने होत नाही. विज्ञान मात्र कालचे

आज व आजचें उद्या जुनें व शिळें होत असतें. परंतु अध्यात्माला जुनें समजायचें व रोज शिळ्या होणाऱ्या विज्ञानाचा उदो उदो करायचा हा या युगाचा स्वभाव होऊन बसला आहे.

आम्ही (साईभक्त) जुन्याचे समर्थक नाहीं. आम्ही आधुनिकांतले आधुनिक आहों. आधुनिक काळांत विज्ञानानें उपलब्ध झालेल्या सुखसोयी आम्ही नाकारित नाहीं. परंतु त्यांचा उपभोग घेण्यासाठीं विशाल वृत्तीची अत्यंत आवश्यकता आहे. एवढाच आमचा सिद्धांत आहे. "मी ज्यावर हात ठेवीन त्याचें भस्म व्हावें" अशी ताकद भस्मासुरानें मिळविली, पण लोकहिताची बुद्धि त्याच्याजवळ नसल्यामुळे एकदां वेडाच्या भरात त्याने स्वतःच्याच डोक्यावर हात ठेवला व स्वतःचेच भस्म करून घेतलें. अशी भीति आजच्या जगाबद्दल कित्येक थोर विचारवंतांना वाटते आहे. परंतु विज्ञानाच्या नशेने जे झिंगले आहेत ते मात्र या संभाव्य विनाशाकडे जाणून बुजून दुर्लक्ष करतात व म्हणतात की, ज्या विज्ञानाने हल्लींचीं संहारक कामे निर्माण करण्याची बुद्धि दिली तेंच विज्ञान त्यांना आवरील. म्हणजे हवाल्याकडे टवाला ठेवून हे मोकळे.

आम्ही आणखी एकदां सांगतो की आधुनिकतेशीं आमचा वाद नाही. ती आधुनिकता काहीही करो व कुठेही जावो. फक्त जगाने आध्यात्मिकता न सोडतां आधुनिकतेचा उपभोग घ्यावा, राम न सोडता 'रामा' उपभोगावी, 'ईशावास्यसि' सर्वं यत्किञ्च जगत्यांजगत् । तेन त्यक्तेन भुञ्जीथाः ॥' अशा वृत्तीने जगातील उपभोग वस्तूंचा आस्वाद घ्यावा, एवढेच आम्ही सांगत आहो.

अध्यात्म नेहमी नित्यनूतन रहाणार आहे. त्याचे बाह्य स्वरूप जगातील भौतिक परिस्थितीप्रमाणें बदलेल, परंतु त्याचे अंतःस्वरूप परमात्म्याप्रमाणें अविकारी राहिल. अर्थात् अध्यात्माची दिखाऊ भाषा बदलली तरी आध्यात्मिकता अबाध राहिल, व तीच जगाला तारील.

आध्यात्मिकतेचा संदेश जगाला देण्याची ऐतिहासिक भूमिका भारताला कर्तव्याची आहे. आम्ही साईबाबांचे अनुयायी त्याच कार्यासाठी कटिबद्ध आहो. बाबा ते कार्य आमचेकडून करून घेवोत.

राष्ट्रभाषेचें स्थान

एप्रिल १९७३ च्या अंकापासून साईलीलेंतील हिंदी विभाग बंद करण्यात आला कारण दोन वर्षे हा विभाग चालवूनही त्याला लेखकांचा व वाचकांचा कोळ

प्रतिमाद मिळाला नाही. पूर्वी मराठीचीं ३६ ते ४० पाने होत, ८ ते १२ पाने हिंदीचीं असत, ६ पाने देणगीदारांच्या याद्या व एक दोन पाने शिरडीवृत्त असे. शिवाय कधी कधी वृत्तविशेष. हे सर्व झाल्यावर जेमतेम वीस पाने इंग्रजी लेखांसाठी उरत. साईलीलेच्या नवीन स्वरूपांत मराठी व इंग्रजी लेखांना प्रत्येकीं ४८ पाने मिळतील अशी व्यवस्था आहे.

परंतु हिंदी विभाग बंद झाल्यापासून, तो अजिबात बंद न करता लहानशा प्रमाणांत तरी चालू ठेवावा, अशा वारंवार सूचना येत आहेत. तथापि स्वतंत्र हिंदी विभागाचा कांहीं उपयोग नाही. मात्र कांहीं हिंदी गीते सर्व लोकांच्या नित्य पठणांत असतात, उदा. गुरुकृपा अंजन पायो, रहम नजर करो अब मोरे साई इ. यांचे कारण हिंदी गीतांची गेयता हे होय. या दृष्टीनें एकाद दुसरी हिंदी कविता मराठी आवृत्तींत मधून मधून घालण्याचा आमचा विचार आहे. नाहीतरी नामदेव-तुकारामांपासून सासगणूपर्यंत कित्येक मराठी संत-कवींनी हिंदी कविता केली आहे. साईबाबांचीही नित्याची भाषा उर्दूमिश्रित हिंदीच होती. या दृष्टीनें हिंदी कविता या मराठी आवृत्तीचे भूषणच ठरतील. कुंकू लहान असले तरी त्याचे स्थान भालप्रदेशावर असून ते सौंदर्य वाढविणारे आहे, खरे ना ?

श्रीसाई कीर्तनमाला

पुष्प ७ वें

— ह. भ. प. (प्रा.) द. दि. परचुरे

अभंग

(राग-तिलंग; ताल-त्रिताल; चाल-ठुमरीसारखी)

संतपदाची जोड दे रे हरी ॥१॥

संतसमार्गमि आत्मत्वाचा । सुंदर उगवे मोड ॥१॥

सुफलित करुनी पूर्ण मनोरथ । पुरविति जिंविचे कोड ॥२॥

अमृत म्हणे रे हरि ! भक्तांचा । शेवट करिसी गोड ॥३॥

साईकीर्तनमालेचे हे सातवे आणि अखेरचे पुष्प. इतके दिवस सेवा केली म्हणून साईबाबांच्या अधिकार प्राप्त झाला. आमच्यातर्फे मागणारे कोण ? तर अमृत-

राय. देणारा कोण ? तर उदारांतला उदार असा श्रीहरी. आणि मागणें काय ? तर संतपदाची जोड. वा वा, कसा सुंदर त्रिवेणीसंगम जुळला आहे !

या पदांत अमृतरायांनी एक मौज केली आहे. ते संतांजवळ हरिपदाची जोड मागत नाहीत, तर हरीजवळ संतपदाची जोड मागतात. कारण कबीरांनी म्हटल्या-
प्रमाणें -

‘हरिसे जनि तू हेत कर ---’ (पुष्प पहिलें पहा)

खरोखर मनुष्यत्व, मुमुक्षुत्व व महत्संग या तीन गोष्टी दुर्लभ असून केवळ भगवत्-
कृपेनेच मिळणाऱ्या आहेत :- दुर्लभं त्रयमेवैतत् देवानुग्रहहेतुकम् ।

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं, महापुरुषसंश्रयः ॥ - शंकराचार्य.

नारदमुनि तर याच्याही पुढें जाऊन सांगतात कीं -

“महत्संगस्तु दुर्लभः, अगम्यः, अमोघः च ।” (ना. भ. सू.)

वसिष्ठ रामचंद्राला सांगतात कीं अध्यात्मांतलें प्रथम साधन सत्संगच होय -

सतां संगतिरेवात्र साधनं प्रथमं स्मृतम् ।

एकदां सत्संगति लाभली म्हणजे काय होतें हें नाथ सांगतात -

(ओवी) करितां वरिष्ठ साधन कोडी । बोधाची जोडेना कवडी ।

सद्गुरुभजनाची अर्ध घडी । जोडी कोडी बोधाच्या ॥

सत्संगति ही गिरणीच्या यंत्राप्रमाणें आहे. त्या यंत्राच्या एका टोंकाला सरकीयुक्त कापूस टाकतात. पण त्यावर निरनिराळे संस्कार यंत्रांत होऊन दुसऱ्या टोंकाला घडी केलेलें वस्त्र बाहेर पडतें. त्या प्रमाणें अगदीं कच्चा मनुष्यही जरी सत्संगति करूं लागला तरी तो पूर्ण होऊन निवतो. कोणत्याही संगानें ममत्व व त्यामुळें बंधन निर्माण होतें. संसाररूपी अश्वत्थाचें निर्मूलन केवळ असंगानेंच होतें असें भगवंतांनी सांगितलें आहे -

अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलं असंगशस्त्रेण दृढेन छित्वा । भ. गी. १५।३
परंतु संग सर्वथा टाळणें शक्य नाही. आपली इच्छा असो वा नसो. आपला कोणाशी तरी संग घडणारच. मग तो सज्जनांशीं तरी करावा. कवि म्हणतात -

त्याज्यः सर्वात्मना संगः, स चेत् त्यक्तुं न शक्यते ।

सद्भिः सह स कर्तव्यः, सन्तः दुःसंगभेषजम् ॥

पंत देखील आपल्या प्रसिद्ध केकावलींत अशी इच्छा प्रकट करतात कीं ‘सुसंगति सदा घडो,’ पण त्याचबरोबर ‘कुजनविघ्न बाधा टळो.’

मूळ पदांत अमृतरायांनी सांगितलें आहे कीं 'संतसमागमि आत्मत्वाचा । सुंदर उगवे मोड ।' ज्ञानोबारायांनी म्हटलें आहे "आत्मज्ञानीं चोखडीं । संत हीं माझींच रुपडीं ॥" म्हणजेच 'तुका म्हणें सांगों किती । तोचि भगवंताची मूर्ती ॥' म्हणून स्वतः भगवंतालाच मुळी आपल्या पूजेपेक्षाही संतांची पूजा अधिक आवडते. त्यांचा मान राहावा, त्यांची कीर्ति वाढावी यासाठीं भगवंत झटतात. श्रीकृष्णांनी भारतीय युद्धाच्या प्रारंभी प्रतिज्ञा केली होती कीं 'न धरीं शस्त्र करीं मी, गोष्टी सांगेन युक्तिच्या चार.' तरी, भीष्म इच्छामरणी आहेत हें माहीत असतांही, भगवान सुदर्शन चक्र घेऊन भीष्मावर धांवले. भीष्मांनी तर भगवंताचें आनंदानें स्वागत केलें व म्हटलें, 'ये, ये पुरुषोत्तमा. तुझ्या हातून मरण आलें तर मी तें माझे महद्भाग्यच समजेन.' त्या प्रसंगानें भक्तश्रेष्ठ भीष्मांचें यश अधिकच उजळून निघालें.

साधुसंतांबद्दल भगवंतांची काय भावना असते याचें गोड वर्णन नाथांनी केलें आहे -

"सिद्ध करून पूजा संभार । माझे पूजेचा अत्यादर ।
पूजा करितां एकाग्र । जें साधुनर घरा येती ॥
त्या साधूंची पूजा न करितां । जो माझी पूजा करी सर्वथा ।
तेणें मज हाणितल्या लाथा । कीं तो माझ्या घाता प्रवर्तला ॥"

पहा. यापेक्षा आणखी काय सांगायचे ? भगवंत पुढे म्हणतात, 'गोकुळांतल्या वरित्रावरून मला सगळ्यांनी बदनाम केलेंच आहे. तेव्हां मला कांहीं चाड (अन्न) राहिलेलीच नाही. पण या संतांची मात्र चाड राहिली पाहिजे म्हणून मी फार जपतो -

"संत माझे लळेवाड । त्यांची पूजा मज लागे गोड ।
संतसेवकांचें मी पुरवीं कोड । मज निचाडा चाड संतांची ॥
सोडूनि माझे पूजाध्यान । जो संतांसी घाली लोटांगण ।
कोटि यज्ञांचें फळ जाण । मदर्पण केलें त्यानें ॥
सकल तीर्थी तोचि न्हाला । जपतपाचीं फळें तोचि लाहिला ।
सर्व पूजांचें सार तो पावला । जेणें साधु वंदिला सन्मानें ॥"

याचें कारण काय ? तर

प्रतिमा माझ्या अचेतन व्यक्ति संत माझ्या सचेतन मूर्ति ।
दृढ भावें केल्या त्यांची भक्ती । ते मज निश्चितीं पावली ॥
केल्या प्रतिमा निजकल्पना उत्तम । संत प्रत्यक्ष पुरुषोत्तम ।

चालतें बोलतें परब्रह्म । अति उत्तम साधुसेवा ॥ (ए भा. अ. ११)

‘नामचिंतामणि’कार श्री. कामत लिहितात - सूर्यकिरणांत अग्नितत्व ओतप्रोत भरलेलें असतें, पण अन्न शिजविण्यास किंवा होमास त्यांतील अग्नीचा उपयोग नसतो. सूर्यकांत भिंगाचे ठिकाणीं मात्र ते किरण ‘एका केंद्रात’ आणून त्यांपासून अग्नि उत्पन्न करतां येतो. तसें संतांचें हृदय हें सूर्यकांत भिंगासारखे असतें. म्हणून तुकाराम महाराज देवाला विचारतात “अरे, साधूच्या वशिल्याशिवाय तूं आजपर्यंत कोणाचा उद्धार केला आहेस? एकतरी उदाहरण दाखवून दे. तेव्हां तुझी संगत नसली तरी चालेल. पण तुझ्या प्रेमळ संतांची संगत मात्र अवश्य दे.

अखंड जयां तुझी प्रीती । मज दे तयांची संगती ॥

मग मी कमलापती । तुज बा नाणीं कांटाळा ॥

‘सुफलित कहनी पूर्ण मनोरथ । पुरविति जिंविचे कोड ।’ म्हणजे काहीं पुत्र-कलत्र-वित्त मिळवून देतात असें नव्हे, तर वृत्तीला आत्मस्वरूपांत नेऊन निजानंद प्राप्त करून देतात. माऊलीने म्हटलें आहे “निजानंद हें पै ब्रह्म । ऐसें जाणती योगी वर्म ॥” तसेंच “तदनुत्तमं, अनुपमं, नित्यं, निरतिशयं, साधनानपेक्षं, अयत्नसिद्धं, अक्षयं, आत्मभूतं, आत्मैकवेद्यं ब्राह्मं सुखमुपैति ।” (भ. गी. शंकरानंदी टीका) साधूंचें कार्यच हें आहे.

बुडतां हे जन न देखवे डोळां । येतो कळवळा म्हणोनियां॥ (तुकाराम)
असा त्यांचा स्वभावच असतो.

जगा लावावें सत्पथीं । हेचि साधूची पै कृती ॥

एका जनार्दनीं साधु । हृदयीं वसे ब्रह्मानंदु ॥

वास्तविक“ हित आहे देहातीत । म्हणोनि निरोपिती संत ॥” -समर्थ, देहातीत म्हणजेच अतींद्रिय. असें सुख हें सहजासहजीं प्राप्त होणारें नव्हे. साधूंचें मात्र तें सहज लक्षण होय. “घेरवीं अभ्यास करितां । हातीं न चढती तत्वतां ॥”

परंतु समर्थ सांगतात कीं

“अभ्यासाचा मुकुटमणी । वृत्ति राहावी निर्गुणीं ॥

संतसंगें निरूपणीं ॥ स्थिती बाणे ॥

सकळ धर्मांमध्ये धर्म । स्वरूपीं राहणें हा स्वधर्म ।

हेचि जाणजे मुख्य वर्म । साधुलक्षणांचें ॥ (दासबोध ८।१०)

साक्षात्कारी सत्पुरुष म्हणजेच साधु किंवा संत. यांचीं लक्षणे समर्थ सांगतात जाणावा तो साधु पूर्ण जया बोधु । भूतांचा विरोधु जेथ नाही ॥१॥
कल्पनेचा देहो त्या नाही संदेहो । सदा निःसंदेहो देहातीत ॥२॥
जया नाही क्रोध जया नाही खेद । जया नाही बोध कांचनाचा ॥३॥
रामदास म्हणे साधूंचीं लक्षणे । अति सुलक्षणे अभ्यासावीं ॥४॥

फुल मातींत पडलें तर फुलाचा वास मातीला लागतो; मातीचा वास कांहीं फुलाला लागत नाही. तसेंच दुर्जन साधूंच्या संगतींत सुधारतात. गंगेला ओहोळ मिळताच तो गंगारूप होतो. एका कवीनें फार सुंदर उदाहरण दिलें आहे -

असज्जनः सज्जनसंगयोगात् करोति दुःसाध्यमपीह साध्यम् ।
पुष्पाश्रयात् शंभुजटाधिरूढा पिपीलिका चुंबति चंद्रबिंबम् ॥

समर्थ म्हणतात :-

मना सर्व हा संग सोडोनि द्यावा । अती आदरें सज्जनांचा करावा ।
जयांचेनि संगें महादुःख भंगे । जनीं साधनेंवीण सन्मार्ग लागे ॥
मना संग हा सर्व संगींसि तोडी । मना संग हा मोक्ष तात्काळ जोडी ।
मना संग हा साधकां शीघ्र सोडी । मना संग हा द्वैत निःशेष मोडी ॥

संतांचा हा महिमा संतच जाणूं शकतात व अधिकारवाणीनें सांगूं शकतात. स्वतः नाथांना जनार्दनस्वामींची संगति लाभली होती. म्हणून ते स्वानुभवानें सांगतात-

(अभाग) संत जाती हरिकीर्तना । त्यांचे वाहिन मोचे वहाणा ॥१॥

हेंचि भवसिधूचें तारुं । येणें उतरुं पैलपारु ॥२॥

जन्मोजन्मीचे भेषज । ते हें संतचरणरज ॥३॥

संतचरणोंच्या पादुका । जाला जनार्दनीं एका ॥४॥

बाबांच्या संगतींत अगदीं असाच अनुभव सर्वांना आला. श्रीहरीच अशा भक्तांचा गोड शेवट करतो. तसें बाबांचें झालें. संतांचा देवाजवळ तो एक हट्टच असतो -

“ पाचसाठीं केला होता अट्टाहास । शेवटचा दीस गोड व्हावा ॥ ” (तुका.)

आणि भगवान् सांगतात कीं माझ्यावरचें भक्तांचें भक्तिरूपी ऋण फेडण्यासाठीं त्यांच्या अंतकाळीं मला त्यांची सेवा करावीच लागते -

तें ऋणवैपण देखोनि अंगीं । मी आपुलियाचि उत्तीर्णत्वालागीं ।

भक्तांचिया तनुत्यागीं । परिचर्या करीं ॥ (जा. ८१९३१)

सतांना लाभलेलें हें जें 'देणें ईश्वराचें' तें संत आपल्या भक्तांना मुक्तहस्तानें देतात. अशा संतांच्या पायांची जोड लाभली म्हणजे काय होतें हें केशवस्वामी सांगतात -

निरंजनीं अक्षयीं निद्रा केली हो । तेणें माझी सर्वही चिंता गेली हो ॥

सुखशयनीं सर्वदा निरालंबी हो । माझें मीपण बुडालें आत्मबिंबी हो ।

एवढ्यासाठीं अमृतराय प्रथम पद्यांत सांगतात -

संतपदाची जोड । दे रे हरी संतपदाची जोड ॥

(या सातव्या व शेवटच्या कीर्तनाच्या उत्तररंगांत बाबांच्या समाधीची संपूर्ण हकीकत व बाबांच्या शिकवणीचें थोडक्यात सार येणार आहे. या वर्षीं बाबांचा समाधिदिन (दसरा) ६ ऑक्टोबरला येत आहे. म्हणून हा कथाभाग ऑक्टोबर अंकांत देण्यांत येईल.)

श्री गोंदवलेकर महाराज

[व्यक्तिदर्शन] लेखांक ६ वा

पु. सु. अत्रे

वासुदेव बळवंतांशीं भेट

सन १८७६-७७ सालीं भारतांत दुष्काळाचा कहर माजला होता. या हाहाकारानें श्रीमहाराजांचें अंतःकरण अगदीं पिळवटून गेलें होतें. तेव्हां त्यांनीं विचार केला कीं आपण कांहींतरी काम काढून भुकेनें कोळ झालेल्या लोकांच्या तोंडांत चार घास घालावेत. एका शेतांतील माती दुसऱ्या कातळ जमिनींत टाकावयाची हें काम त्यांनीं काढलें. दीडशें बैलगाड्या व दीड हजार माणसें कामावर लावून त्यावर ते स्वतः देखरेख करूं लागले. आपलीं सगळीं धान्याचीं बळदें उघडून, घरची मंडळी व गांवांतल्या कांहीं बायका मिळून भाकरी करण्याचें काम सुरू झालें. यावर सरस्वती देखरेख ठेऊं लागली. एक मोठी-जाड भाकरी आणि एक वाटी आमटी प्रत्येकाला मिळे. एक दिवस औंधचा राजा गोंदवल्यावरून जातांना त्यानें हें पाहिलें. श्रीमहाराज शेतांतच होते. राजाला फार धन्यता वाटली व तो त्यांचें दर्शन घेऊन गेला. या काळांतच वासुदेव बळवंत फडके या क्रांतिवीरानें इंग्रजांचें जुलमी जोखड झुगाल्या देण्याचा निश्चय करून युद्धाची जैय्यत तयारी केली होती. हे एक थोर साधक व श्रीदत्ताचे आर्त भक्त होते. म्हणून युद्धाची नौबत झडण्यापूर्वीं आपल्या कार्याला निश्चित यशाचा आशीर्वाद मिळण्यासाठीं आपण त्रिकालज्ञ विभूतींचे आशीर्वाद घ्यावेत अशी निष्ठा ठेऊन प्रथम ते गाणगापूरला श्रीनृसिंह-सरस्वतींकडे व हुमणाबादला श्रीमाणिकप्रभूंकडे दर्शनास गेले. दोन्हीकडे आशीर्वाद मिळाला नाही म्हणून ते अक्कलकोटला श्रीस्वामी समर्थींकडे आपली तलवार घेऊन गेले. स्वामींनीं एका सेवेकऱ्याकडून ती झाडाला टांगून दिली. वासुदेव बळवंतांनीं आशनें पुष्कळ वाट पाहिली व शवटीं कंटाळून त्यांनींच ती झाडावरून काढली व पुण्यास निघून गेले. तेथें श्रीकाळबोवांचे दर्शन करून त्यांचा आशीर्वाद मागितला. ते म्हणाले, "हेतु स्तुत्य आहे पण हट्टाला पेटून भितीवर डोकें आपटूं नकोस व फुकट प्राण देऊं नकोस." अखेरीस ते गोंदवल्यास श्रीमहाराजांकडे आले. त्यांच्या महान् स्वार्थत्यागाची व भारताच्या अभ्युदयाच्या कळकळीची कीर्ति वासुदेव बळवंतांना पूर्णपणें माहित होती. रात्रीं सर्व मंडळी झोपल्यावर एका निवांत खोलींत दोघांची संबंध रात्रभर चर्चा चालू होती. "कार्याला सध्या अनुकूल संधि नाही, थोडें थांबलें पाहिजे" हें वासुदेव बळवंतांना पटवून देण्याची श्रीमहाराजांनीं पराकाष्ठा केली. पण व्यर्थ उलट ते जास्तच संतापले व म्हणाले, "तुम्ही रामदास आहांत. मी शिवाजी होतो.

माझ्या तळमळीस आपला आशीर्वाद व सक्रिय प्रोत्साहन लाभावे." श्रीमहाराज म्हणाले, "मी रामदास होणे शक्य नाही. तुम्हीही शिवाजी नाहीत याची खात्री झाल्या व या काळांत अशा कार्यासाठी आपली शक्ति व्यर्थ दवडू नका. तुम्ही भगवंताची उपासना वाढवा म्हणजे तुमच्या कार्याला जोर येईल." "अहा रे साधु!" असे चिडून म्हणत व हात ओवाळीत वासुदेव बळवंत तडक पुण्यास चालते झाले व त्यांनी युद्धाची त्तुतारी वाजवली. सन १८७९ च्या जुलै महिन्यांत सरकारने विश्वासघाताने त्यांना कैद केले त्यावेळी श्रीमहाराज इतकेच बोलले, "अरेरे, आपल्यातल्या एका चांगल्या माणसाचा घात झाला. भगवंताने यापुढे त्यांचे फार हाल करू नयेत." सन १८८३ साली ते एडनच्या तुरुंगांतच वारले.

पत्नीचा वियोग

याच सुमारास सरस्वतीला दिवस राहिले. याचा खरा आनंद गीतामाईना झाला. त्यांनी आपल्या सुनेचे डोहाळे अनेक प्रकारांनी पुरविले. पूर्ण दिवसांनी ती बळंत होऊन मुलगा झाला. हुबेहुब तो श्रीमहाराजांच्या सारखा दिसत असे. त्यामुळे गीतामाईना आपल्या मुलाची दुपट्यांतली आठवण येई. मोठ्या थाटाने नातवाचे बारासें करण्याचा आजोबा-आजी व इतर सगळ्यांनी घाट घातला होता, पण एकट्या श्रीमहाराजांनी ते लांबणीवर टाकले. याचे गांवच्या लोकांस सुद्धा फार आश्चर्य वाटले. सरस्वतीबाई मात्र भवितव्यता पूर्ण ओळखून होत्या. एक वर्षाच्या आंतच सोनुला परलोकी गेला ! नंतर थोड्या दिवसांनी सरस्वतीबाईना ताप येऊ लागला. तसा ताप कांहीं विशेष नव्हता, पण श्रीमहाराजांनी त्यांना अंतकाळ समीप आला आहे असे मोठ्या खुबीने सुचविले. या प्रसंगास सहजवृत्तीने झेलण्याइतके उपासनेचे सामर्थ्य त्यांच्या अंगी खास होते. अंतकाळच्या दिवशी त्यांनी आपल्याला स्नान घालण्यास सांगितले, विठोबा-रखुमाईच्या चरणांवर मस्तक टेकले, सासू-सासऱ्यांना नमस्कार केला, पतिचरणांचे तीर्थ घेतले, नमस्कार केला व सिद्धासन घालून रामनाम घेत घेत आपले प्राण चिच्छक्तीत विलीन केले. "तिच्या आत्म्याला चांगली गति मिळेल" येवढेच श्रीमहाराज उद्गारले.

वडिलांचा वैकुंठवास व दुसरा विवाह

जिजीबाई इंदूरला फार आजारी आहे असे कळल्यावर श्रीमहाराज तिकडे गेले व एके दिवशीं दुपारीं चार वाजतां विचित्रपणे क्षौर करवून आले. सगळ्यांना याचे फार आश्चर्य वाटले व त्यांनी कारण विचारतां श्रीमहाराज निर्विकारपणे बोलले, "आज आमचे वडील वैकुंठवासी झाले." बरोबर दहाव्या दिवशीं महाराज गोंदवल्यास सकाळींच दत्त उभे राहिले. त्यांनी वडिलांचे उत्तरीय विधि यथासांग पार पडले व आईची शोकार्त स्थिति सांतवनपर शब्दांनी बरीच हलकी केली. यावेळी

त्यांचें वय ३०-३२ असावें. त्या काळच्या रिवाजाप्रमाणें ३-४ महिन्यांनीं श्रीमहाराजांना मुली सांगून येऊं लागल्या, पण कोणतेंतरी निमित्त पुढें करून ते टाळाटाळ करीत होते. शेवटीं एक दिवस आई त्यांना म्हणाली, “अरे गणू ! अजून तुझे लग्नाचे वय आहे आणि तूं लग्न करावेस अशी माझी इच्छा आहे; तेव्हां नाही म्हणू नकोस.” श्रीमहाराज म्हणाले, “आई, मी तुझे एका अटीवर ऐकेन. मुलगी मी स्वतः पसंत करीन.” आईनें ही अट मान्य केली. एक दिवस ते आटपाडीला सखारामपंत देशपांडे यांचे घरीं गेले. असे अचानक श्रीमहाराज इतक्या लांबून आलेले पाहून सखारामपंतांना आश्चर्य व कौतुकही वाटलें. श्रीमहाराज म्हणाले, “तुमच्याकडे लग्नाच्या मुली आहेत असें कळलें, व आमच्यापैकीं एकाला लग्न करावयाचे आहे. म्हणून मी मुली पहायला आलों आहे.” हें ऐकून तर सखारामपंत विस्मयानें भरून गेले. कारण ते सुखवस्तु असूनही त्यांच्या पांच मुलींचीं लग्नें आणि त्यांतच एका जन्मांध असलेल्या मुलीस कसें उजवावें या विचारांनीं ते नेहमीं खिन्न असत. त्यांनीं आपल्या सगळ्या मुलींना बैठकींत बोलावले, परंतु त्यांत अंध मुलगी नव्हती. श्रीमहाराज म्हणाले, “मी असें ऐकतो कीं आपणांस एक अंध मुलगी आहे, तिला बोलावा.” हें ऐकून तर सखारामपंतांचें आश्चर्य शिगेस पोचलें. त्या मुलीला पाहून श्रीमहाराजांनीं पसंती दर्शविली व खुलासा केला कीं, “मी स्वतःच लग्न करणार आहे आणि हीच मुलगी मला पसंत आहे. पण मी हा असा गोसावी ! तेव्हां प्रथमच नीट विचार करून मला काय तें सांगा.” आपल्या आंधळ्या मुलीस स्वतः श्रीमहाराज मागणी घालीत आहेत, तेव्हां ही देवाचीच कृपा आहे असें पक्कें समजून त्यांनीं लोच संमति दिली. घरीं आल्यावर लग्न ठरवून आल्याचें श्रीमहाराजांनीं आईला सांगितलें. त्यांना फार बरें वाटलें. पुढें महाराज मुहूर्ताच्या तिथीस आपण एकटेच आटपाडीस जाऊन व लग्न करून बायकोला घेऊन घरीं आले. सासूबाईना नमस्कार करण्यासाठीं बायकोला आईच्या पुढें नेली व म्हटलें, “आई, ही बघ तुला नवीन सून आणली आहे. ही इतकी मर्यादशील व गरीब स्वभावाची आहे कीं, डोळा वर करून तुझ्याकडे कधीं बघणार देखील नाही.” आईनें मुलीच्या तोंडाकडे पाहिलें आणि आपल्या कपाळाला हात लावून म्हटलें, “गणू, आतां हंसावें कीं रडावें हेंच मला कळत नाही ! बाबा, तूं केव्हां काय करशील याचा मुठी नेमच नाही ! बरें, आतां झालें तें झालें !” मुलीचें माहेरचें ‘यमुना’ हें नांव बदलून ‘सरस्वती’ असेंच ठेवले व आईनें सुनेच्या तोंडांत साखर घातली. सर्व मंडळी तिला ‘आईसाहेब’ म्हणू लागले.

ब्रह्महत्या घडली असती ना !

हें दुसरें लग्न झाल्यावर श्रीमहाराज गोंदवल्यास सहा महिने राहिले. एक दिवस दिवेलागणीला महाराज मंडळींत बसून गप्पा मारीत होते. इतक्यांत एकजण हळू

मागच्या माळवदावर चढला व त्यानें एक भला मोठा धोंडा श्रीमहाराजांच्या डोक्यावर पडेल अशा वेतानें खालीं टकलला. आवाज आला म्हणून महाराजांनीं वर पाहिलें व निमिषांत ते वाजूम सरकले. घरीं येऊन त्यांनीं झालेली हकीकत आईला सांगितली. तिनें आधीं त्यांची दृष्ट काढली व म्हटलें. "गणू, देवाची कृपा म्हणून तूं वांचलास. नाहीतर माझ्यावर केवढा घोर ओढवला असता!" श्रीमहाराज म्हणाले, "आई, असेंच केवळ नाही कांहीं. देवाच्या मनांत नसलें तरी मी मरूं शकतो. मला मरणाची विद्या चांगली येते!"

पुढें ८-१५ दिवस गेल्यावर एकदां श्रीमहाराज आईला म्हणाले, "आई, आज माझे पोट फार दुखत आहे." आईनें किती इलाज केले तरी पोट थांबेना. उलट तें जास्तच फुगूं लागलें. पहाटे तर महाराजांची नाडीही सुटत चालली. तासाभरानें मंडळी पुढच्या तयारीस देखील लागली. ताटी बांधायला सुरुवात करणार इतक्यांत श्रीमहाराजांचा उजवा हात हालला. तेव्हां मंडळी ताटी सोडून वरचेवर नाडी दाबून पाहूं लागली तों हळू हळू अंगांत उष्णता लागूं लागली. जराशानें श्रीमहाराज उठून सुद्धां बसले व हंसून आईला म्हणाले, "आई, अग, मी कांहीं मेलों नव्हतो. तुला फक्त मरणाची विद्या दाखविली इतकेंच!"

पंढरपूरची एकादशी

लिंगोपंतांच्या वेळेपामून इनामदारांची मंडळी वारीला अप्पासाहेब भडगांवकर यांच्या घरीं उतरत असत. येरवीं सुद्धां श्रीमहाराज त्यांचेकडे वरचेवर जात. त्यांच्यापैकीं एकजण समवयस्क असल्यामुळें तो त्यांची थट्टा करून म्हणे, "काय रे गणू, तूं मारे लंगोटी लावून येवढें काय साधलें आहेस? आम्हाला प्रपंचांत सुद्धां काय कमी सुख आहे?" तेव्हां श्रीमहाराज त्याला उलट टोला मारीत, "हें बघ, दाखुच्या धुंदींत असलेला भिकारी देखील स्वतःला राजा म्हणतो. पण तो असतो गटारांत लोळत पडलेला. तशी तुझी अवस्था आहे." एका कार्तिकीला श्रीमहाराज १०-१२ दिवस आधींच आले तों भडगांवकरांचा एकुलता एक मुलगा विषमज्वरानें अंथरुणावर तळमळत पडलेला दिसला. श्रीमहाराज रात्रंदिवस त्याच्याजवळ बसून औषधपाणी करीत होते व आईबापांना धीर देत होते. मुलगा तापाच्या फणकाच्यांत सुद्धां नामस्मरण करीत होता. तापाच्या २० व्या दिवशी मूलाचा जीव फारच तळमळूं लागला. तेव्हां श्रीमहाराजांनीं त्याला मांडीवर घेतलें. त्याबरोबर तो एकदम शांत झाला व प्रसन्न मुद्रें त्यानें प्राण सोडला. आईबापांच्या शोकाला पारावार उरला नाही. तरीही त्यांचे सांत्वन करण्यास श्रीमहाराज समर्थ झाले. बैरागी होऊन काय साधतां येतें याचें प्रत्यंतर त्या रात्रीं सर्वांना कळून चुकलें आणि अप्पासाहेबांनीं तर आपलें सर्वस्व श्रीमहाराजांना वाहिलें.

पनवेलचे सदूभाऊ लेले :

श्रीमहाराज बैराग्याच्या वेषांत असतांना इंदूरहून गोंदवल्यास येतेवेळीं त्यांनीं पश्चिम भारतांतील तीर्थक्षेत्रेही पाहिलीं होती. त्यांत त्यांचा पनवेलीस गांवाच्या मंदिरांत मुक्काम पडला. गावांतील जी मंडळी दर्शन घेऊन गेली त्यांमध्ये सदूभाऊ लेले यांची एकरत भक्ति पाहून श्रीमहाराजांनी त्यांना एक सुंदर शाळिग्राम दिला व त्याची उपासना समजाऊन सांगितली. पुढें सदूभाऊंनी त्यांना सोन्याच्या पव्यानें मढविलेला कमंडलु अर्पण केला. परंतु त्यांनी तो त्यांच्या समोर फोडून म्हटलें, “ काय रे, या तुंब्याचा लोभ दाखवून तूं मला ठेऊन घेणार काय ? पण मला याची किंमत किती आहे हें कळलें ना ? ” असें बोलून ते तडक निघून गेले.

पुढच्या एका मुक्कामांत सदूभाऊंची आई श्रीमहाराजांना म्हणाली, “ महाराज, मी आतां ७५ वर्षांची थकली-भागली आहे. तेव्हां मनांत अशी इच्छा आहे की आपल्या मांडीवर मरण यावें. ” श्रीमहाराज म्हणाले, “ मग त्याला वेळ कशाला ? चला, आजच निघा. ” त्यावर आई व मुलगा दोघेही गडबडलीं. आई म्हणाली, “ महाराज, अगदीं आतांच काहीं नको हो. पण माझ्या मनचें मी बोलून दाखवें इतकेंच. ” सर्व मंडळी खोखो हंसली. पण महाराजांनी आश्वासन दिलें, “ माय तुमच्या अंतकाळी तुम्ही काळजी करूं नका. आजपासून अखंड नामस्मरण करा श्रीमहाश्रितिराय स्वतः तुम्हाला नेतील. ”

भिल्लांच्या टोळींत

पनवेलहून श्रीमहाराज उत्तरेकडे निवाले. अबूच्या जंगलांतून जात असता एका भिल्लाच्या टोळीनें त्यांना गांठलें व त्यांना घेऊन ते आपल्या निवासस्थानाकडे आले. एका म्हाताच्या भिल्लानें श्रीमहाराजांच्या जेवणाची चौकशी केली ते म्हणाले, “ मी काहीं खात नाहीं, फक्त दूध पितों. ” तेव्हां त्या भिल्लानें आपल्या मुलाला दूध आणण्यास सांगितलें. या नव्या सावजाची जरा मजा बघावी असें योजून त्यानें एक मारकी व पारठी गाय आणली व पाहुण्यास म्हटलें, “ या गाईची घात काढून दूध प्या. ” श्रीमहाराज गाईजवळ आले व तिच्या पाठीवर थाप मारून म्हणाले “ माय, मला फार भूक लागली आहे तर पोटभर दूध दे. ” अंगाला हात लागल्या बरोबर गाय त्यांना चाटूं लागली व आचळांतून दूध टिपकूं लागलें. अगदीं दुधाळ गाईप्रमाणें तिनें दूध दिले ! श्रीमहाराज तें पोटभर प्याले. हा चमत्कार पाहून सगळे भिल्ल गार झाले. म्हाताच्या भिल्लानें सर्वांच्या वतीनें क्षमा मागितल्यावर त्यांनीं सर्वांना अनुग्रह दिला व डाके-मारीतून परावृत्त केलें.

नागपाश :

पुढें श्रीमहाराज नर्मदेच्या कांठानें जाऊं लागले. महेश्वर गांवीं दोन जबरदस्त मांत्रिक राहात होते. श्रीमहाराजांचें आगळें तेज पाहून त्यांना वाटलें, ह्याच्याजवळ आपल्यापेक्षा प्रभावी मंत्रसिद्धि आहे आणि जर ती आपल्याला मिळाली तर आपलें महत्त्व जगांत वाढेल. म्हणून त्यांनीं श्रीमहाराजांना सिद्धि देण्याची गळ घातली. ते शांतपणें म्हणाले, “ मला मंत्रतंत्र कांहीं येत नाहीं. मी रामाचा दीन दास आहे. मी फक्त रामनाम घेतों.” मांत्रिक म्हणाले, “ जर तुम्ही भलेपणानें आम्हाला सिद्धि दिली नाही तर आम्ही नागपाशानें तुम्हाला बांधून टाकूं व निष्कारण तुम्ही प्राणास मुकाल.” होंगरावर आल्यावर त्यांनीं पुन्हां श्रीमहाराजांना विचारलें व हे वळत नाहीत असें जाणून त्यांनीं नागपाशाचा मंत्र म्हटला. क्षणांत भयंकर नाग फूत्कार करीत आले व त्यांनीं श्रीमहाराजांचे अंगास विळखा घातला. मांत्रिक म्हणाले, “ अजून तरी ताठरपणा सोडून आम्हाला मंत्र द्याल तर हे नाग आम्ही घालवून टाकूं. नाहीतर तुमचा प्राण जाईल.” श्रीमहाराज म्हणाले, “ मला संभाळणारा माझा राम समर्थ आहे, पण मी न मरतां जर हे तुमचे नाग मेले तर मात्र तुमच्या मंत्राची व तुमची भयंकर हानि होणार आहे.” मांत्रिकांनीं पाश आवळण्यास सुरवात केली, पण श्रीमहाराज डोळे झांकून रामनाम घेत स्वस्थ बसून राहिले. अशा स्थितींत तीन अहोरात्री गेल्या तरी मांत्रिकांना उपरति होईना. तेव्हां श्रीमहाराज करकचून नाड्या आवळलेल्या स्थितींत उठले, कड्याजवळ चालत गेले आणि ‘ जय जय श्री रघुवीर समर्थ ’ म्हणून धाडकन् उडी ठोकली. त्याबरोबर सर्व नाग छिन्नविछिन्न होऊन श्रीमहाराज मोकळे झाले. तीन दिवस प्राणांतिक सर्पबंधन सोसणारा व आपलें मंत्र सामर्थ्य लयास घालविणारा हा पुरुष थोर विभूति आहे असा त्यांच्या डोक्यांत प्रकाश पडला व मंत्राचा गर्व पूर्ण उतरून ते श्रीमहाराजांना शरण आले. श्रीमहाराजांनी त्यांना रामनामाचा अनुग्रह दिला, एकाला तपश्चर्येस नर्मदातीरीं बसविलें व दुसऱ्या सच्चिदानंदाला आपल्या बरोबर घेऊन ते पुढें निवाले. उज्जैनला जाण्यासाठीं श्रीमहाराज बुदनी स्टेशनवर आले. गाडीला बराच अवकाश होता म्हणून ते जवळच्या धर्मशाळेंत बसले. गाडी अपेक्षेपेक्षां लौकर आली व श्रीमहाराज स्टेशनांत पोचण्यापूर्वीच गाडीनें शिट्टी दिली. ती ऐकून सच्चिदानंदाला राग आला व तो म्हणाला, “ अबे ए लौंडी ! मेरे सद्गुरुको छोडकर क्यों जा रही ? जरासी ठहर.” त्याबरोबर गाडी पुढें सरकेना. ड्रायव्हरनें पुष्कळ खटपट करून पाहिली, पण व्यर्थ. इतक्यांत श्रीमहाराज स्टेशनमध्ये आले व तो प्रकार पाहून ते सच्चिदानंदाला म्हणाले, “ अरे, साधनाचें सामर्थ्य जरा कुठें येत आहे तोंच त्याचा व्यय अशा क्षुल्लक बाबतींत करण्याची अवदसा तुला कां आठवली ? आपण बैरागी, आपल्याला कुठें जाण्याची निकड होती ? उद्यां गेलों असतो ! पण तुझी तामसी ऊर्मि अजून कायम आहे ! जा, येथूनच परत जा. बारा वर्षे एकांतांत नामाचा अभ्यास कर व मग मला तोंड

दाखव. जा. राम तुझे कल्याण करील." ही आज्ञा ऐकून सच्चिदानंदाच्या हृदयाचें पाणी झालें. त्यानें श्रीमहाराजांच्या चरणांवर मस्तक ठेवलें आणि तोंड फिरवून तो निघून गेला. बारा वर्षांनीं तो त्यांना काशीला भेटला.

उज्जैनमधील वास्तव्य :

उज्जयिनीस सर्व पूर्वपरिचित जमा झाले. जेथें श्रीमहाराज उतरले होते तेथें नामस्मरण, भजन, कीर्तन, प्रवचन व अन्नदानाचा धडाका सुरू झाला. रोज एकाकडे प्रसादाचें आमंत्रण असे व श्रीमहाराज मंडळीसह जात. श्रीसमर्थाचें प्रेम असणारा एक मोठा सरकारी अधिकारी होता. आपल्या कसोटीस उतरल्याशिवाय इतरांप्रमाणे अंधभक्तीनें साधु म्हणून महाराजांच्या नादीं लागावयाचें नाहीं असा त्यानें पण केला होता. त्याचा एकुलता एक मोठा मुलगा विषमानें अत्यवस्थ असतांनाच ह्या गृहस्थानें मंडळीसह श्रीमहाराजांना प्रसादाचें आमंत्रण दिलें. श्रीमहाराज म्हणाले, "कशाला आपण येवढे कष्ट घेतां ? माझ्या बरोबर पन्नास मंडळी आहेत ! " तेव्हां ते अधिकारी म्हणाले, "महाराज, आपण आपल्या शिष्यांकडे कांहींही विकल्प न काढतां जातां, परंतु मी तयस्थ असल्यामुळें माझा अव्हेर करतां हें माझें दुर्दैव म्हणायचें ! " या शब्दांनीं श्रीमहाराजांना फार वाईट वाटलें व त्यांनीं आमंत्रण स्वीकारलें. रावसाहेब घरां आले त्यावेळीं मुलाची नाडी सुटली होती व पहाटे तो गेलाही. प्रेत घरांतच ठेऊन उदयीक प्रसादाची तयारी झाली. श्रीमहाराज मंडळीसह सुमारे ११ वाजतां आले. सर्वांचें आदरातिथ्य करून मंडळी पानावर बसली. आतां संकल्प सोडणार इतक्यांत मुलाचें प्रेत त्याच्या आईनें श्रीमहाराजांच्या पुढें भर पंक्तींत आणून ठेवलें व आक्रोशत ती म्हणाली, "महाराज, माझा बाळ पहाटेच आम्हाला सोडून गेला ! त्याला टाकून आपण कसे जेवतां ? " श्रीमहाराजांनीं मुलाला मांडीवर घेऊन त्याच्या छातीस हात लावला व ते म्हणाले, "माय ! मुलाच्या अंगांत अजून उष्णता आहे. तो गेला नाही. थोडा धीर धरून शांत रहा. मात्रा चाटविली म्हणजे तो सावध होईल." लगेच स्वतः श्रीमहाराजांनीं मात्रा चाटविली, देवाचें तीर्थ दिलें व अंगारा लावला. मुलाच्या अंगांत उष्णता वाढूं लागली तेव्हां श्रीमहाराजांनीं तीनदां त्याला 'वाळ' म्हणून हाक मारली. तिसऱ्या हाकेस त्यानें डोळे उघडून थोडी हालचाल केली. रावसाहेबांनीं श्रीमहाराजांचे पायांवर लोटांगण घालून ते अश्रूंनी धुतले व म्हणाले, "महाराज, आपण साक्षात् समर्थ आहांत ! या दीनाला पदरांत घ्या ! " श्रीमहाराजांनीं त्यांना प्रेमानें उचलून म्हटलें, "आजपासून आपण समर्थाचे झालांत. येत्या रामनवमीस तुम्ही सर्वजण सज्जनगडाला दर्शनास जा. ज्या रामरायानें मुलाला परत आणलें त्याचें नाम सतत घेत जा. राम तुमचें कल्याण करील." रावसाहेब पुढें मोठ्या पारमार्थिक योग्यतेला पोहोचले.

श्री चैतन्यमहाप्रभु

भक्तिमार्गाची भावमधुर गंगा

— दिवाकर अनंत घैसास.

(उत्तरार्ध)

वैष्णव धर्माचा प्रसार

चैतन्यानी इतक्या अल्पवयात गृहस्थाश्रमातील सौख्ये, कर्मठ आणि अभिमानी पंडितांचा दुर्दमनीय उद्दामपणा, संन्यास, परमभक्ति, इत्यादि अवस्थांचा अनुभव घेऊन वैष्णवधर्माला शुद्ध व पवित्र वळण लावले, व वैष्णवाना मान्यता व प्रतिष्ठा मिळवून दिली. वृंदावनातील कित्येक नामशेष झालेल्या स्थलांचा उद्धार केला, नवीन भक्तिपर ग्रंथांची रचना करविली आणि कन्याकुमारीपासून काशी, द्वारका, जगन्नाथ पुरी, वृंदावन, मथुरा (श्रीकृष्णाच्या निजगृही सुद्धा) वैष्णवधर्माचा प्रचार केला. त्यांची गणना विभूतिपूजकांनी अवतारी पुरुषात केली आहे. त्यांच्या वैष्णवधर्माचा विशिष्ट आविष्कार जरी आज जनांच्या आचरणात तितकासा दिसत नसला तरी ते जेव्हा होते तेव्हा व त्यानंतरच्या कांही काळात त्यानी समाजातील धर्मविषयक कठोर चालीरीतींना प्रेम, सहिष्णुता, सुशील आचरण व भगवंताची भक्ति यांनी आळा घातला हे निर्विवाद आहे.

चैतन्यांच्या वेळीं केवळ बंगालांत नव्हे तर सान्या देशातच अनेक पंथ होते व त्यांच्यातील द्वेष मत्सरांनी वातावरण बिघडून गेलेले होते. चैतन्यांच्या मनात असहिष्णुतेला थारा नव्हता. त्यांच्या पूर्ववयातील उद्दाम कटुवचनांची जागा संन्यासोत्तर प्रेमदशेत हरिगजराने घेतली होती. उपास्य व उपासक यांच्यात ऐक्य न कल्पितां कोणत्याही रूपाने देवाची उपासना करावी, पण बळी देणे, स्त्रिया देवाला अर्पण करणे, इत्यादि अत्यंत हीन चालीरीती बंद कराव्यात असें ते सांगत. देवाची उपासना व सेवा हीं चैतन्यांच्या धर्मशिक्षणाची सारभूत अंगे आहेत. परमेश्वराची भक्ति करणे हा मनुष्याचा सर्वश्रेष्ठ अधिकार आहे असें ते समजत असत.

राधाभाव

भक्तीचे अनेक प्रकार व श्रेणी वैष्णवसंप्रदायांत प्रचलित आहेत. रामानंद व श्रीचैतन्य यांच्या संवादांत भक्तीची पराकाष्ठा म्हणून जी पायरी दर्शविली आहे ती म्हणजे कान्ताभाव किंवा राधाभाव होय. चैतन्यांचे असे सांगणें असे की गोपींना कृष्णाचा जेवढा उत्कट ध्यास लागला होता तेवढा भक्ताला लागला पाहिजे.

राधाकृष्ण हे रूपक आहे. राधा म्हणजे जीवात्मा व कृष्ण म्हणजे परमात्मा. राधेची कृष्णाकडे ओढ असते. प्रेमधनरूप, आनंदस्वरूप, मोहनमूर्ति कृष्णाचे स्वरूप त्याच्या मुरलीचा मंजुळ ध्वनि, तिला मोहून टाकतात. त्याच्याविना तिला जगण असह्य होते; त्याच्या विरहाने ती विव्हळ होते; त्याच्यासाठी ती लौकिक, धनदौलत, घरदार सोडायला तयार होते. ही जी उत्कटता व आत्यंतिक तळमळ आहे ती भक्तीची श्रेष्ठ अवस्था होय, अशी चैतन्यांची शिकवण होती. पण ती नुसती शिकवणच नव्हती. ते स्वतःच त्या मधुराभक्तीचे जिवंत उदाहरण होते. “आपणासारखे करिती तत्काळ, नाही काळवेळ तयांलागीं ॥ असे त्यांचे कृपासामर्थ्य होते. भक्तीचे उत्तरोत्तर उच्च किंवा श्रेष्ठ प्रकार चैतन्य व रामानंद यांच्या संवादात दिलेले आहेत.

भक्तिमार्ग

आपल्या व्यवहारांतील सर्व नाती व त्या नात्यांचे संबंध ईश्वराकडे लावण्याची किमया भक्तिमार्गाने पुढे ठेवली. जगत् तृणवत्, तिरस्करणीय, अत एव त्याज्य न मानतां सर्व विश्वातील परस्परसंबंध ही ईश्वराचीच विविध रूपे नटली आहेत अशी वैष्णवधर्माची अन्वय दृष्टी आहे. चैतन्यांनी या धर्माचा प्रसार करताना सामाजिक उच्चनीचता, जातिभेद, धर्मभेद, स्त्री-पुरुष, बाल-वृद्ध आणि ज्ञानी-अज्ञानी अशा भेदांचे बंड मोडून टाकले.

कर्मठांची इतिकर्तव्यता स्नानसंध्यादि विधीत असते, ज्ञान्यांचा पठन, मनन, ध्यान, इत्यादिकात असते, तशीच नामसंकीर्तन, गायन, भजन इत्यादिकांनी भक्तांची इतिकर्तव्यता होते अशी काही लोकांची समजूत असते. धार्मिक जीवन म्हणजे काय याविषयी बहुतांची कल्पना अंधुक असते. “जे कां रंजले गांजले, त्यांसी म्हणे जो आपुले” हे ही धार्मिक जीवनाला अत्यंत आवश्यक असे वात्सल्यभक्तीचे व्यक्त रूप असते. “वैष्णव जन तो तेने कहिये, जो पीड परायी जाणे रे” हे नरसी मेहताचे पद वैष्णवांच्या शुद्धाचरणाचा आदर्श सांगते.

चैतन्यांनी नामसंकीर्तनाबरोबरच अहिंसा, शम, दम, इत्यादि सद्गुणांना आपल्या आचरणात फार मोठे स्थान ठेवले होते. त्यांचे वैराग्य कडकडीत होते. तीर्थयात्रा करता करता त्यांनी अहर्निश सन्मार्गाचा उपदेश केला. बुद्धिनिष्ठ वादविवादांनी जशी त्यांनी लोकांची इतर धर्ममते खोडून काढली तशीच किंवा त्याहीपेक्षा जास्त प्रभावीपणाने त्यांनी आपल्या सहृदयतेने लोकांच्या अंतःकरणात भक्तीची भावना जागृत केली. वादपटु असूनही वैष्णवदीक्षा घेतल्यावर त्यांनी शक्य तों वादाचे प्रसंग टाळले होते. कृष्णनाम घ्या; त्यानेच तुम्हाला सर्वकांही मिळेल असें ते सांगत असत.

वैष्णव संप्रदायाचे आचरणाचे यमनियम व सदलक्षणें पुढे दिली आहेत. त्यां-
मध्य या संप्रदायाचे निर्बंध किती कडक आहेत व आदर्श केवढा उच्च व सर्वहितपर
आहे हे दिसून येते.

भक्ताचे २६ आवश्यक सद्गुण

१. दयालुत्व २. भांडण न करणे ३. सत्यनिष्ठा ४. सर्वांशी समता ५. दोषरहितता
६. क्षमशीलता ७. मृदुत्व ८. स्वच्छता ९. सरळ स्वभाव १०. औदार्य ११. शांति
१२. श्रीकृष्णाच्या ठायीं पूर्ण रति १३. सांसारिक कामनाशून्यता १४. विनय
१५. धैर्य १६. आत्मनिग्रह १७. मिताहार १८. विवेकशीलता १९. आदरपूर्णता
२०. निरभिमान २१. गांभीर्य २२. कारुण्य २३. मैत्रीभाव २४. काव्यमयता
२५. दक्षता २६. मौन.

पुढील नियमही वैष्णवांना सांगितले आहेत :

१. रोज दोनदां स्नान. २. भगवत्पूजा. ३. मादक पदार्थ सेवन न करणे,
४. संपूर्ण शाकाहार. ५. अव्यभिचार. ६. जुगार न खेळणे. ७. अभक्तांचा संग
- महभोजन, व्यर्थ गप्पा, सारहीन खेळ, तमाशे हीं टाळणे. ८. निरंतर भगवन्नामाचा
- जप.

वैष्णवांनी नाम घेतांना पुढील प्रमाद टाळावयाचे असतात :-

१. भक्तांची निंदा २. अन्य देवतांना कृष्णाशी समान लेखणे ३. गुरुची
- व्रत्ता ४. धर्मशास्त्राचे महत्त्व कमी मानणे ५. भगवन्नामाला अर्थवाद समजणे
६. भगवन्नामाच्या जोरावर पाप करणे ७. अश्रद्ध लोकांस नाममहिमा सांगणे
८. भौतिक सदाचार व भगवन्नाम सारखेच मानणे ९. भक्तीशिवाय उगाचच
- नाम घेणे. १०. नामजप, कीर्तन या प्रसंगी ऐहिक विषयांत आसक्ति ठेवणे.

इंग्लंड अमेरिकेत प्रभाव

अशा तऱ्हेच्या कडक नियमांचे पालन चैतन्यांनी शिष्यांना घालून दिले होते.
आज त्या गोष्टीला ४०० वर्षे होऊन गेली; पण चैतन्यप्रणीत कृष्णभक्तीचा मोठा
प्रभाव इंग्लंड अमेरिका इत्यादि पाश्चात्य देशातही जाऊन पोहोचला आहे. तेथे
भगवद्भक्तीची व नामसंकीर्तनाची प्रेरणा घेऊन गौरकाय लोक आनंदाने "हरे
राम हरे कृष्ण"चा घोष करीत, मुक्त कंठाने भगवन्नाम गात, परीटघडीच्या पाश्चात्य
संस्कृतीत लपून राहिलेल्या अपराधी व पापीपणाच्या भावनेवर (गिल्ट कॉन्शसनेस)
कृष्णमयतेचा (कृष्ण कॉन्शसनेस) उतारा शोधित आहेत.

नवविधा भक्तीत संकीर्तन व आत्मनिवेदन ही जी दोन अंगे आहेत ती चैतन्यांच्या कृष्णभक्तीत विशेष व्यक्त होतात असे वाटते. परंतु भक्तीची सर्वच अंगे त्यांनी आकर्षणात आणली होती. त्यांचा प्रभाव जरी घनतिमिरातील विद्युत्प्रकाशासारखा भासला होता तरी भारतीय जनतेच्या मूळच्या धर्मसंशोधक प्रवृत्तीचा हा एक दिव्य उन्मेष आपल्या उत्तुंग उदाहरणाने भक्तांना आजही समाजसन्मुख सत्य भक्तीचे मार्गदर्शन करीत आहे.

तुकोबारायांच्या शब्दांत त्यांच्या कार्याचे वर्णन करायचे तर —

घोटविली लाळ ब्रह्मज्ञान्यांहातीं । मुक्तां आत्मस्थिती सांडविली ॥
 ब्रह्मभूत काया होई ती कीर्तनीं । भाग्य तरी ऋणी देवा ऐसा ॥
 तीर्थभ्रामकासी आणिला आळस । कडू स्वर्गवास केला भोग ॥
 सांडविला तपोनिधीतें अभिमान । यज्ञ आणि दान लाजविले ॥
 इत्यादि अभंगवाणीप्रमाणे त्यांनी जनमानसावर प्रभावही पाडला.

चिरंतन कीर्ती

श्रीशंकराचार्य, श्रीज्ञानेश्वर, स्वामी विवेकानंद हे तेजस्वी तारे भारतीय जनतेचे मार्गदर्शक ठरले आहेत तसेच श्रीगौरांग प्रभूही वैष्णवांचे महान् आदर्श मानले जातात; त्यांची कीर्ति चिरंतन राहिल.

“मी आपलं म्हणतो”

(ले. — द. शं. टिपणीस)

नांदी

ईशावास्यमिदं सर्वं — ईश्वर सर्व विश्वांत भरून राहिला आहे. या विश्वाच्या अणुरांत प्राणिमात्राच्या हृदयांत, अंतरंगाच्या गाभ्यांत, ती विश्वशक्ति वास करून आहे. ईश्वर म्हणजे ज्ञान-शुद्ध, पवित्र, ज्ञान. याचाच अर्थ हा की या विश्वांतील अणु रेणू पासून तों मानवा पर्यंत, एवढेच नव्हे, तर सर्व घटनांत ज्ञान भरून राहिले आहे. श्रीमंतांच्या बंगल्यांतील जीवनापासून तों गरिबांच्या झोपडपट्टींतील जीवनापर्यंत सर्वांत ज्ञान भरून राहिले आहे. हें विश्व म्हणजे आजपर्यंत ज्ञान असलेल्या सर्व उपनिषदांतील श्रेष्ठ असें उपनिषद् आहे. फक्त हें उपनिषद् वाचतां आले पाहिजे. हें वाचन फक्त सद्गुरुपाशींच वाचावयास शिकतां येते. यास्तव या सृष्टींतील सर्व सद्गुरुना वंदन करून त्यांच्या आशीर्वादानें हें श्रेष्ठ उपनिषद् वाचण्याचा पुन्हां एकदां प्रयत्न करतो. साईलीलाचे वाचक म्हणजे साईभक्त. भक्ताला केलेले वंदन हें देवाला केलेल्या वंदनापेक्षांही त्याला अधिक प्रिय आहे असें श्रीकृष्ण भगवद्गीतेंत सांगून राहिले आहेत. यास्तव सर्व साईभक्तांना वंदन करून व बाहुबली जनता जनार्दनरूपी श्रीसाईच्या चरणांना स्पर्श करून प्रयत्न चालू करतो.

१. चोरी बंदी

तें एक राज्य होतें. लोक सुखी होते. निदान राज्यकर्त्या पक्षाला तसें वाटे देण धन धान्यानें समृद्ध होता. धन थोड्यांनाच मिळे. पुष्कळ लोकांना धान्य मिळे. पण जेमतेम पोटापुरते. कित्येकांना तितकेही मिळत नसे. धान्य उत्पादन भरपूर होतें. 'तेन त्यक्तेन भुञ्जीथाः' या न्यायाने जनता जीवन कंठीत होती. लोकांचें जीवन सुखी व्हावें म्हणून नानाप्रकारच्या बंधा होत्या. दारूबंदी, मटकाबंदी, सोने बंदी, काळा बाजार बंदी वगैरे. कायद्यानें चोरी बंदीही होती. पण एक पिढी अनुभवा-नंतर प्रत्यक्षांत असें आढळून आलें की बंदी घातली तरी ती बंद गोष्ट माणूस चोरून करतो. लोकांना खुल्या पेक्षां चोरून अधिक पसंत पडते. त्यांत त्यांना पराक्रमाचें मानसिक सुख मिळतें. यामुळें हें बंद असेच चालू राहावे म्हणून लोक वार्षिक सत्य-गारायणाची पूजा करतात व चांगले दिवस आले म्हणून आनंदांत असतात. सलो-स्थाने, समजुतीनें व बोलाचालीनें म्हणजे वाटाघाटीनें वंदना हा कायदेभंग थांबवण्याचा सरकारनें प्रयत्न केला. पण छट्. कांहीच मात्रा चालेना. काय करावें हें सरकारला कळेना. एक बडा मानसशास्त्रज्ञ सरकारला भेटला. त्यानें सांगितलें की बंदी बसली

कीं लोक चोरून करतात. बंदी नसली तर सांगूनही ते करणार नाहीत. म्हणून प्रथम चोरीवरील बंदी उठवा. म्हणजे लोकांची चोरीची संवय नाहीशी होईल व मग कोणत्याही बंदीची जरूरी राहणार नाही. खलबते झाली. गलबत्यांचे ऐकले व प्रयोग म्हणून सरकारने चोरी वरील बंदी अंशतः शिथिल केली. फक्त रात्री १० ते सकाळीं ५ या दरम्यान चोरी करणे हा गुन्हा होईल अशी कायद्यांत दुरुस्ती झाली. यांत उद्देश हा कीं चोर झाला तरी तो माणूस आहे. त्याला कांहीं लज्जा आहे व कीं नाही. दिवसा ढवळ्या चार लोकांच्या देखत लाजेकाजेस्तव तरी कोणी चोरी करणार नाही. परिणाम उलट झाला. खुल्यांत चोऱ्या तर होतच राहिल्या व शेष बंदीतही चोरून चोऱ्या अधिक वाढल्या ! कोणतीही गोष्ट यशस्वी रीतीने चोली केली कीं त्यांत विजयाचा केवढा आनंद मानवी मनाला होतो हे अनुभवाने माहीत असूनही सरकार विसरून गेले. मिठाईच्या दुकानांतून किलो अर्धा किलो पेढे विकत घेऊन ते खाण्यांत जो आनंद आहे त्यापेक्षा दुकान दाराचे लक्ष चुकवून सफाईदार पद्धतीने मूठभर पेढे पळवून खाल्यास शतपट आनंद होतो हे कोणीही चोर सांगेल अशा वेळीं महायुद्ध जिंकल्याचा आनंद वाटतो. खरं म्हणजे तसे आपण सर्वच चोर आहोत. "हम सब चोर हैं". उभ्या आयुष्यांत आपण चोरून कांहींच केले नाही असे शपथ पूर्वक सांगणारा मानव अजून अवतरायचा आहे. जो चोरून करतो तो मानव अशी मुळीं व्याख्याच आहे. कारण इतर कोणीही प्राणी कांहींही चोरून करीत नाहीत. असा हा मानवी स्वभाव आहे तो पर्यंत बंद काय आणि खुले काय सारखेच.

२. कपाळावरील केस

निसर्गाचे नियम व योजना म्हणजे कांहीं एकाद्या शासनाने केलेले नियम व योजना नव्हेत कीं वेळोवेळीं जमवून घेण्यासाठीं मुरड घालीत गेल्यामुळे शेवटीं सर्वच कायद्याचा बट्ट्याबोळ व्हावा. हेच पहाना. डोळ्यांच्या वर केसाळ भुवया असतात. त्यांच्यामुळे चेहऱ्याला एक प्रकारचे सौंदर्य प्राप्त होते. म्हणून दाढी मिशा सफाचाट झाल्या तरी भुवयांच्या भरीस अजून तरी कोणी पडला नाही. वया प्रमाणे हे केस वाढत जातात व ते लांब होऊन डोळ्यावर येतात व डोळे झाकले जातात. खेड्यापाड्यांतून अशा भुवयांचे ८० पुढील म्हातारे या सुधारणेच्या युगांतही दिसून येतील. हे केस निर्माण करण्यांत निसर्गाचा उद्देश सुंदरपणा असला तरी त्यांत उपयुक्तताही आहे. या केसाळ भुवयांमुळे धूळ केरकचरा यांपासून डोळ्यांचे रक्षण

होतं. याही पेक्षां कांहीं विशेष असावें असें वाटतें. भुवयाचे भरपूर केस डोळ्यावर आल्यामुळे स्पष्ट दिसत नाहीं. म्हातारपण म्हणजे बहुतेक आयुष्य चालून आल्यावर विश्रांतीचा टप्पा. या चालींत ठिकठिकाणीं जें कांहीं दिसलें त्याच्या विसरलेल्या, अगर विसरण्याचा प्रयत्न होत असलेल्या, स्मृति बरोबर आलेल्या असतात. हें जग, म्हणजे त्यांतील माणसे, कशी माणुसकी विना आहेत, दररोज दिवसरात्र किती अनिष्ट घटना घडत असतात, हें सर्व एकदां पाहिलें असल्यामुळे उर्वरित प्रवासांत पुन्हां पहाण्यास नको म्हणून निसर्गानें डोळे अधू करून त्यांवर हें केसाळ झडप तर घातलें नसेल ना ? असा भास अशां चेहऱ्याकडे पाहिल्यावर होतो. आणि मग वाटतं कीं तरुणांनीं कपाळावर डोळ्यांपर्यंत केसाचा झुपका ओढणी सारखा ओढून घेतला तर त्यांतही असाच कांहीं उद्देश नसेल ना ? कदाचित तरुणांचा आंतला आवाज त्यांना सांगत असेल कीं बेट्यांनो, हें जग असं आहे कीं त्याकडे उघड्या डोळ्यांनीं पहाण्यांत अर्थ नाही. पहायचंच तर एका डोळ्यानें चोरून खालच्या मानेने पहा. यांत संरक्षण आहे. म्हणून असे तरुण खाली मान घालून तिरक्या नजरेनें पहात असतात. असं असेल तर तरुणांकडे आपण तिरक्या नजरेनें पाहणें योग्य ठरेल काय ? जगांत अशी पुष्कळ दृश्ये आहेत कीं तीं दिसूं नयेत म्हणून आपणांस डोळ्यांवर कातडें ओढून घ्यावें लागते. तरुण केस ओढून घेतात. काय फरक ? आंतल्या आवाजाला विरोध करा कशाला ? केला तरी तो कोण जुमानणार ? जगांतील प्रत्येक गोष्ट आपल्या मरणानें मरत असते. समुद्रावर लाटा येतात नि जातात. त्यांना थोपवण्याच्या प्रयत्नांत आपणच दुखावले जायचे. स्त्री प्रमाणें फॅशन ही चंचल आहे. चिंता न करणें. हेच तरुण पुढें कपाळावर कातर मारतील. उगाच हळहळ कशाला आणि संताप करून घ्या कशाला ?

३. द्रौपदीवस्त्रहरण

द्रौपदीवस्त्रहरणाची महाभारतांतील घटना सर्वांना माहित आहे. महाभारताचे अलीकडे आधुनिक दृष्टीनें बरेच संशोधन झाले आहे व होत आहे. आम्हीही त्यांत थोडी भर घालूं इच्छितो. आमचें संशोधन आहे द्रौपदी वस्त्रहरणाबद्दल. युधिष्ठिर अलायस (alias) धर्म याची भूमिका वास्तववादी आहे. जें सत्य आहे तें मानलें पाहिजे. जग मिथ्या आहे असें वेदान्ती सांगत असले तरी तो मात्र जगाकडे, त्यांतील घटनांकडे, सत्याच्या दृष्टिकोनांतून पहातो. ऐहिक व न्यायनीतीला धरून भीमाची दृष्टी वावरत असते. भीमशक्ति (म्हणजे जनतेची शक्ति) अन्याय व अनीतीच्या

विरुद्ध उफाळून येते. या अतिसूक्ष्म दृष्टीने, म्हणजे डोळे किलकिले करून, म्हणजे जवळ जवळ झोपेत, महाभारत वाचल्यास या गोष्टी कोणाच्याही ध्यानांत येतील. आतां द्रौपदीवस्त्रहरणाबद्दल बघाना. द्रौपदीवस्त्रहरण ही कौरव पांडवांच्या युद्धाची नांदी आहे तर द्रौपदीवस्त्रहरण ही त्याची भैरवी आहे. कौरवांनी द्रौपदीची केलेली विटंबना म्हणजे अखिल स्त्री जातीची विटंबना. विवाह संस्थेच्या पवित्र्यावर घाल घालणारे हे दुर्योधनाचे कृत्य. म्हणून शेवटीं भीमाला त्याच्या मांडीवर गदा हाणावी लागली. भीमशक्तीला ही विटंबना म्हणजे अश्लील वाटली. सभेंतील श्रेष्ठजनांनाही असेंच वाटले. पण ते कौरवांना विरोध करू शकले नाहीत. कारण ते ओशाळलेले होते. त्यांनीं कौरवांचे पुष्कळ खाल्ले होते. युधिष्ठिर तर वास्तववादी. वास्तववादी कसली अश्लीलता ? आणि कसली लाज ? जें येईल तें पहावें आणि गप्प बसावें. म्हणून त्यांनीं विरोध केला नाही. भीमा खेरीज बाकीचे पांडव खालीं माना घालून बसले. म्हणजे ते बहुतेक चोरून पहात असावेत. उघड विरोध पण चोरून पाठिंबा ही त्यांची दृष्टी. एकटा भीम मात्र निधड्या छातीचा. या वस्त्रहरणाविरुद्ध गरजली ती भीमवाणी. कृष्णाला हे असें कांहीं चार चौघांत करणे अश्लील वाटत असावे. नसतें तर त्यानें द्रौपदीला पातळें पुरवलीं नसतीं. द्रौपदी वस्त्रहरणांतील सूक्ष्म धाबे दोरे हे असे आहेत. मराठी नाट्य सृष्टीतील वाग्युद्धाची नांदी ठरणारा कांहींसा असाच प्रसंग मराठी रंगभूमीवर घडला. वास्तववादी साहित्यिक युधिष्ठिरांनीं त्याला विरोध केला नाही. सत्य तें त्यांनीं उघड्या डोळ्यांनी पाहिलें. बाकी वरून स्थितप्रज्ञ. खालीं मान पण चोरून पहाणें. भीमाला मात्र हे खपले नाही. त्यानें विरोध केला. या वास्तववादी धुक्यामागे काय आहे तें तो जाणत होता. दाम करी कामाचें हे जग, तेथें ओशाळली नीति. वाल्मिक ऋषि असते तर रामायण बाजूला ठेवून वास्तववादी सुरांत ते सांगत सुटले असते कीं, बापहो, जगांत नाहीं राम रे — दाम करी काम रे, वेड्या, दाम करी काम रे.

४. स्टोव्ह

तो एक स्टोव्ह होता. पहिल्यानें घरांत आला तेव्हां त्याचे कोण लाड कौतुक झालें. होताही तसाच गुणी तो. किती छान दिसे. कांति कशी सोन्यासारखी. अंगाने भरदार. ताकद केवढी ! जोस किती ! दोन पंप मारले कीं फुर्र-रं-र करी. कामाचा उरक व चपळ्याई फार. चहाचे आधण ठेवावे, चहा साखरेचे डबे काढण्यास जावे व मार्गे वळून पहावें तों पाणी उकळायला लागलेले. दुधावरचें